

الگوی پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب اسلامی

خسرو حسن‌لو*

چکیده

در چهلمین سالگرد به‌ثمرنشدن انقلاب کبیر اسلامی ایران، که به‌حق می‌توان آن را نوزایش (رنسانس) ایران، اسلام و دین نامید، حضرت امام‌خامنه‌ای دامت‌تله بیانیۀ گام دوم انقلاب را خطاب به ملت ایران و همهٔ جهانیان بیان فرمودند. در این بیانیه بر صیانت و پاسداری از انقلاب اسلامی در جایگاه الگویی برجسته برای خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی تأکید شده است. ایشان همچنین در فرمانی هشت ماده‌ای در گام دوم انقلاب، سیاست‌های پیشرفت سپاه را متذکر شدند. از این رو پرسشی آغازین مطرح است مبنی بر اینکه: آیا در گام دوم انقلاب، چهارچوب و رابطهٔ نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری به بازنگری، پیشرفت و گسترش نیاز دارند؟ براساس بررسی‌های اولیه، پاسخ این پرسش، آری است؛ از این رو بی‌گمان به الگو و چهارچوب‌های پیشبرد و پیشرفت این نهادها نیازمندیم.

بنابراین، پرسش چنین است که ویژگی‌های الگوی پیشرفت نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری برای پاسداری اثربخش از انقلاب اسلامی کدام است. اهداف پژوهش یافتن الگوی پیشرفت نهاد پاسداری و بیان شفاف ویژگی‌های آن است. همچنین منظور یا چشم‌انداز این پژوهش ارائه و نمایش پهنای گستردهٔ نهاد پاسداری در جایگاه دستاورد دانشی انقلاب به جهانیان می‌باشد. این الگو باید بر پایهٔ اندیشه، دانش و فرهنگ بومی اسلامی، و در راستای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و همچنین بیانیۀ مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب باشد.

* استادیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه جامع امام حسین علیه‌السلام، Mhasanlou2@yahoo.com

این نوشتار با روش ترکیبی داده‌بنیاد و تحلیل محتوا، سازوکار نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری و رابطه بین آنها را ترسیم کرده است. پیامد و نتیجه این پژوهش دستیابی به دریافت‌های پایه و رهیافت‌های استوار برای تهیه الگوی پیشرفت نهاد پاسداری است که توانایی پاسخ‌گویی به پرسمان‌های پژوهش را دارند.

واژه‌های کلیدی: پیشرفت، پایداری، دفاع، پاسداری، امنیت، گام دوم انقلاب اسلامی

۱. پیش‌نوشتار

نگارش این نوشتار را با آیاتی از قرآن کریم آغاز می‌کنیم:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ صَرَّبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذِنُ رَبُّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (ابراهيم: ۲۴-۲۵)؛

امام خامنه‌ای دامت‌الله درباره این آیات مبارک می‌فرمایند:

بدانید این خوش‌بینی و امید بجاست. شما آن شجره طیبه‌ای هستید که فرمود: «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذِنُ رَبُّهَا»؛ چرا به آینده خوش‌بین نباشیم؟ یک ملت با شجاعت، نیرومند، متحد، اهل کار، خوش‌فکر و با استعداد، ساکن بر سرزمین سرشار از برکات الهی، چرا به آینده امیدوار و خوش‌بین نباشد؟ (حسینی خامنه‌ای (امام خامنه‌ای): ج ۳، ص ۱۷)

ملت بزرگ ایران به رهبری حضرت امام خمینی علیه‌السلام نهال مقدس انقلاب اسلامی را در سرزمین ایران، با نام نظام جمهوری اسلامی بنیان نهاد. از همان آغاز رویش این نهال، دشمنان و بدخواهان می‌دانستند هرگاه این درخت به ثمر نشیند و مردم و جهانیان میوه آن را بچشند، بازار بهره‌کشی و نیرنگشان کساد خواهد شد؛ از این رو از هیچ توطئه و خبثاتی برای نابودی آن فروگذار نکردند. اکنون این نهال به درختی تناور، سترگ و پاک‌نهاد (شجره طیبه) تبدیل شده است که امنیت‌گستری این درخت افراشته، همانا از مهم‌ترین ثمره‌های آن است. هر ساله در راهپیمایی پرشکوه اربعین شهادت امام حسین علیه‌السلام نمونه‌ای از امنیت‌گستری انقلاب اسلامی را شاهدیم و نزدیک است انقلاب اسلامی با جریان راهپیمایی اربعین به

خیزشی جهانی یا فراجنبش واقعی مستضعفان جهان تبدیل شود. در همین رابطه یادآور می‌شود که جنبش‌ها، خیزش‌های مردمی (قیام) اند که با توجه به میزان اثربخش بودن، موجب دگرگونی، دگردیسی و دگرش در اجتماع می‌شوند. فراجنبش‌ها خیزش‌هایی اند که از مرز کشورها و زمان عبور کرده، و دگرگونی، دگردیسی و دگرش فرامرزی و فرازمانی را رقم می‌زنند. فراجنبش‌ها، نیرو و توان الهام‌بخشی و ایجاد خیزش‌های بلند جهانی را دارند و به زمانی خاص در تاریخ انسان تعلق ندارند. حادثه عاشورا چنین است. انقلاب اسلامی، به‌ویژه پس از امواج راهپیمایی جهانی اربعین حسینی علیه السلام مصداق کامل فراجنبش حقیقی، واقعی و جهانی است.

کشور بزرگ و پهناور ایران طی چهل سال پس از انقلاب اسلامی، بر پیکره نظام سلطه جهانی، جبهه استکبار و متحد (غربی، عبری و عربی)، ضربات مهلکی را وارد آورده، که آنان هرگز قادر به فراموشی‌اش نیستند؛ از این‌رو همواره درصددند با بهره‌گیری از اغتشاشات، شبه‌جنبش‌های ساختگی یا فروجنبش‌ها در برابر این حرکت توفنده سد ایجاد کند. پس همواره این انقلاب و نظام در برابر طوفان‌ها و ناسازگاری‌های محیط به مراقبت نیاز دارد و صیانت، مراقبت و حفاظت از این درخت پاک‌نهاد (شجره طیبه) در برابر جنگ نرم، سخت و نیمه‌سخت گروه‌های ترس‌افکن و ترسانگر (تروریست) به نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری نیاز دارد و هم‌اکنون انقلاب اسلامی و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، با ورود به گام دوم حرکت خود بیش از پیش به پیشرفت و نوشوندگی در نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری نیازمند است. از این‌رو امام‌خامنه‌ای دامت‌السلام در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران بیانیه گام دوم انقلاب را خطاب به ملت ایران و همه جهانیان بیان فرمودند. در این بیانیه بر صیانت و پاسداری از انقلاب اسلامی در جایگاه الگویی برجسته برای خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی تأکید شده است. ایشان همچنین در فرمانی هشت ماده‌ای سیاست‌های پیشرفت سپاه را در گام دوم انقلاب تبیین نمودند.

براساس بیانیه رهبری در گام دوم و سیاست‌های ابلاغی ایشان، پرسشی آغازین و بنیادین در حوزه دفاع و امنیت مطرح می‌شود مبنی بر اینکه آیا در گام دوم انقلاب، چهارچوب و رابطه نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری به بازنگری، پیشرفت و گسترش نیاز دارد؟ با بررسی‌های اولیه از سویی، متوجه می‌شویم پهنای گسترده مفاهیم پایداری، دفاع و پاسداری در ادبیات

دفاعی، امنیتی داخلی و جهانی به‌خوبی شناخته نشده است؛ از سویی دیگر متوجه برخی کاستی‌های کاربرد منفرد و مجزای نهاد پایداری و دفاع شناخته‌شده (مقاومت و دفاع متعارف) می‌شویم. با بررسی‌های اولیه، پاسخ به پرسش آغازین پژوهش، آری است و متوجه می‌شویم بی‌گمان به الگو و چهارچوب‌های پیشبرد و پیشرفت، و همچنین نهادسازی نیازمندیم. بنابراین، پرسش چنین است که ویژگی‌های الگوی پیشرفت نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری برای پاسداری از انقلاب به‌صورت شفاف مشخص نشده است. این الگو باید بر پایه‌اندیشه، دانش و فرهنگ بومی - اسلامی و در راستای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و همچنین بیانیه‌ی مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب باشد.

اهداف این پژوهش، نخست، یافتن چهارچوب و الگوی پیشرفت نهاد پاسداری، و سپس تبیین ویژگی و رابطه‌ی بین نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری است. چشم‌انداز یا منظور این پژوهش، ارائه و نمایش پهنای گسترده و ویژگی‌های نهاد پاسداری در جایگاه دستاورد دانشی انقلاب در ادبیات دانش دفاعی، امنیتی در سطح داخلی و جهانی خواهد بود.

با توجه به اهداف و چشم‌انداز پژوهش، در این پژوهش دو پرسش مطرح است. پرسش نخست (اصلی)، چهارچوب الگوی پیشرفت نهاد پاسداری چیست؟ و پرسش دوم (فرعی)، رابطه‌ی بین نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری چگونه است؟ با دستیابی به پاسخ این دو پرسش، تا حدودی به چشم‌انداز و منظور پژوهش، که ویژگی‌های الگوی پیشرفت نهاد پاسداری است، دست می‌یابیم.

این نوشتار با روش ترکیبی داده‌بنیاد و تحلیل محتوا سازوکار نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری و رابطه‌ی بین آنها را ترسیم می‌کند. پیامد و نتیجه‌ی این پژوهش دستیابی به دریافت‌های پایه و رهیافت‌های استوار برای تهیه الگوست که توانایی پاسخگویی به پرسمان‌های آن را دارند. دستاوردهای این پژوهش، مسیر ژرفابخشی امنیت کشور، ملت و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را هموارتر خواهد ساخت.

۲. گردآوری داده‌های پژوهش و بازاندیشی آنها (مبانی نظری تحقیق)

برای روشن‌سازی و ویژگی‌های الگوی پیشرفت نهاد پاسداری به بررسی و بازنگری یافته‌ها و

دریافت‌های پیشین در مقام چهارچوب نظری نیازمندیم. در ادامه برخی موارد شامل تعریف واژگان، واژه و ویژه‌گان (کلمات و اصطلاحات)، دسته‌بندی‌ها، دیدگاه‌ها و مکاتب، نماد و نمایه‌ها (مدل و الگو) دیگران و... کاوش شده است.

۲-۱. نگاهی به بیانیه رهبری انقلاب در گام دوم انقلاب اسلامی

در چهلمین سالگرد پیروزی و به‌ثمرنشستن انقلاب کبیر اسلامی ایران، که به حق می‌توان آن را «نوزایش» (رنسانس)^۱ ایران، اسلام و دین نامید، حضرت امام خامنه‌ای دامت‌السلام بیانیه گام دوم انقلاب را در ۲۲ بهمن‌ماه ۱۳۹۷ خطاب به ملت ایران و همه جهانیان بیان فرمودند. برخی نکات این بیانیه، که بر آن تأکید شده و در این نوشتار مورد استفاده قرار گرفته، در ادامه آورده شده است.

الف) انقلاب اسلامی آغازگر عصر نوین: در دیدگاه مقام معظم رهبری دامت‌السلام این انقلاب سرآغاز عصر نوینی در جهان است:

«...انقلاب اسلامی ایران، با قدرت و شکوه پا به میدان نهاد، چهارچوب‌ها را شکست؛ کهنگی کلیشه‌ها را به رخ دنیا کشید؛ دین و دنیا را در کنار هم مطرح کرد و آغاز عصر جدیدی را اعلام نمود.» (بیانات، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

ب) تنها انقلاب موفق در عصر جدید: به فرموده رهبری معظم انقلاب دامت‌السلام این انقلاب بزرگ‌ترین، موفق‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب در عصر جدید است:

اما انقلاب پرشکوه ملت ایران که بزرگ‌ترین و مردمی‌ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک چله پرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده، و در برابر همه وسوسه‌هایی که غیرقابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده... (همان).

پ) ورود انقلاب به دومین مرحله خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی: به فرموده ایشان، ملت ایران وارد دومین مرحله پیشرفت در خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی شده است:

... تنها انقلابی است که یک چله پرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده، و در برابر همه وسوسه‌هایی که غیرقابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده، و اینک وارد دومین مرحله خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی شده است. (همان)

ت) **نظریه نظام انقلابی:** ایشان انقلاب اسلامی را در جایگاه نگره یا نظریه (تئوری) نوین اجتماعی معرفی، و از نظریه نظام انقلابی دفاع همیشگی می‌نمایند: «انقلاب اسلامی پس از نظام‌سازی، به رکود و خموشی دچار نشده، و نمی‌شود و میان جوشش انقلابی و نظم سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی‌بیند، بلکه از نظریه نظام انقلابی تا ابد دفاع می‌کند.» (همان)

ت) **پیشرفت‌های انقلاب:** از دیدگاه ایشان انقلاب اسلامی پیشرفت‌های شگفت‌آوری در ایران اسلامی داشته است: «به‌رغم همه این مشکلات طاقت‌فرسا، جمهوری اسلامی روزبه‌روز گام‌های بلندتر و استوارتری به جلو برداشت. این چهل سال، شاهد جهادهای بزرگ و افتخارات درخشان و پیشرفت‌های شگفت‌آور در ایران اسلامی است.» (همان)

ج) **صیانت و پاسداری:** در این بیانیه بر صیانت^۱ و پاسداری^۲ از انقلاب اسلامی در جایگاه ویژگی‌ای برجسته تأکید شده است:

در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته آن در مقابل دولت‌های متکبر و مستکبر، خصوصیت شناخته‌شده ایران و ایرانی، به‌ویژه جوانان این مرزوبوم به شمار می‌رفته است. (همان)

ج) **اراده ملی:** در دیدگاه ایشان جان‌مایه پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی کشور اراده ملی است: «انقلاب، عنصر اراده ملی را، که جان‌مایه پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی است، در کانون مدیریت کشور وارد کرد.» (همان)

1. Preservation & Protection.
2. Guardianship (Pasdary).

ح) الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی: در بیانیه آمده است که نگاه و روحیه انقلابی و عمل جهادی از ملزومات الگوی نظام پیشرفته اسلامی است: «جوانان از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره گیرند، نگاه انقلابی و روحیه انقلابی و عمل جهادی را به کاربندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی بسازند.» (همان)

خ) امید به آینده: اکنون به شما فرزندان عزیزم در مورد چند فصل اساسی توصیه‌هایی می‌کنم. این سرفصل‌ها عبارت‌اند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، سبک زندگی؛ اما پیش از هر چیز، نخستین توصیه من، امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه قفل‌ها، هیچ گامی نمی‌توان برداشت. (همان)

د) دانش: دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است.

ثانیاً [انقلاب اسلامی] موتور پیشران کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی شد که تا اکنون ثمرات بالنده آن روزبه‌روز فراگیرتر می‌شود. (همان)

ذ) اخلاق و معنویت

اخلاق و معنویت، البته با دستور و فرمان به دست نمی‌آید. پس حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند؛ اما اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند... ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر، امکان بسیار خطرناکی در اختیار کانون‌های ضد معنویت و ضد اخلاق نهاده است. (همان)

ر) راهبردهای نسل آینده

دهه‌های آینده دهه‌های شماسست و شما باید کارآزموده و پرنگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش، که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحنا فداه) است، نزدیک کنید. برای برداشتن گام‌های استوار در آینده باید گذشته را درست شناخت و از

تجربه‌ها درس گرفت. اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهند گرفت. (همان)

۲-۲. نگاهی کوتاه به فرمان هشت ماده‌ای رهبری انقلاب به سپاه

مقام معظم رهبری سیاست‌های پیشرفت سپاه در گام دوم انقلاب را در فرمانی هشت ماده‌ای به سپاه ابلاغ کرد. چکیده این فرمان‌ها چنین است:

۱. جوان بمانید و محافظه‌کار نشوید؛
۲. برای نقش‌آفرینی در حوادث بزرگ آماده باشید؛
۳. نگاه فرامرزی را استمرار دهید؛
۴. هشیاری و ارزیابی دقیق واقع‌بینانه از دشمن داشته باشید؛ ولی مطلقاً ترسید؛
۵. با دستگاه‌های نظام همکاری و هم‌افزایی داشته باشید؛
۶. مردمی باشید؛
۷. جهادی کار کنید؛
۸. معنویت را بالا ببرید.

۳-۲. دریافت‌هایی از گذار، پیشرفت، گسترش و بهبود (حرکت، پیشرفت، توسعه و اصلاح)

بسیار دیده می‌شود در گفتار عمومی و نوشته‌های دانشی، برخی واژگان بدون توجه به مفاهیم گوناگونش به جای یکدیگر استفاده می‌شود. این موضوع موجب سردرگمی فراوانی به‌ویژه در نوشته‌های دانشی شده است؛ از این‌رو دریافت‌های گوناگونی از واژگان گذار (حرکت)،^۱ پیشرفت^۲ (حرکت به جلو)، گسترش^۳ (توسعه)، بهبود^۴ (اصلاح)، پیشبرد^۵

1. Movement.

2. Advance; Progression.

3. Extension; Development.

4. Improvement; Betterment.

5. Promotion.

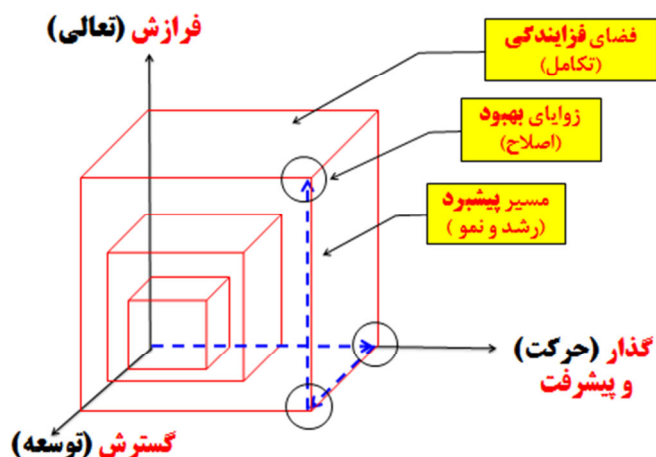
(رشد و نمو)، فزاینندگی^۱ (تکامل) و فرازش^۲ (تعالی) وجود دارد (این برابر واژگان پیشنهاد نویسنده است)؛ مثلاً دو مفهوم پیشرفت (حرکت به جلو)، با گسترش (بسط، وسعت و توسعه) یکسان در نظر گرفته می‌شوند، ولی تفاوت‌ها با یکدیگر دارند. در فرهنگنامه زبان فارسی، واژه توسعه به معنای بسط‌دادن، وسعت‌دادن، وسیع‌کردن و گسترش‌دادن است. سنجه و شاخص تفاوت این دو مفهوم در میزان تمرکز و جهت حرکت است. پیشرفت هدف واحد، و گسترش (توسعه) اهداف متعدد دارد؛ از این رو، پیشرفت (حرکت به جلو) حرکت به یک‌سوست، اما گسترش (توسعه) حرکت به چند یا چندین سوست. در پیشرفت، منابع و زمان بر جهت واحد متمرکز شده، و در گسترش (توسعه) منابع و زمان به چند جهت هدایت می‌شوند. در برداشتی دیگر، گسترش، پیشرفتی به جهت و سمت‌های گوناگون است؛ از این جهت، گسترش یا توسعه، تمرکز توزیع‌یافته‌ای دارد و گاهی نداشتن تمرکز به انحراف دچار می‌شود. بنابراین، هر گسترش (بسط یا توسعه‌ای) پیشرفت محسوب نمی‌شود؛ از این رو امام‌خامنه‌ای دامنه‌ای می‌فرماید:

پیشرفت یعنی حرکت به جلو، چطور حرکت به جلو می‌تواند هدف قرار بگیرد؟ توضیحش این است که پیشرفت انسان هرگز متوقف نمی‌شود. به هر مرحله‌ای که شما برسید، چه در مراحل مادی و چه معنوی، مطمئناً توقف در آن مرحله برای انسان علاقه‌مند به پیشرفت، معنا ندارد... بنابراین، پیشرفت، هم راه است، و هم هدف است. (بیانات رهبری، ۹۱/۷/۲۲)

پیشرفت، حرکت روبه‌جلو همراه با بهسازی و بهبود (اصلاح) و بهتر شدن (ترقی) کمی و کیفی است. پیشرفت به معنای حرکت به سمت بهبود پایدار به منظور فزاینندگی (تکامل) مستمر است. نمودار فضاهای فزاینندگی (فضاهای تکامل) از نگاه نگارنده در نمودارنمایش داده شده است.

1. Evolution.

2. Ascension; Rise; Transcendental.

نمودار ۱. مسیر و فضاهای فزاینده یا تکامل
(منبع: یافته پژوهش)

مقام معظم رهبری علیه السلام درباره نوع حرکت انقلاب اسلامی می‌فرمایند: «... انقلاب در ذات خود یک حرکت پیش‌رونده است؛ آن‌هم پیشرفت پرشتاب... هدف نهایی، تعالی و تکامل و قرب الهی است... حفظ انقلاب یعنی حفظ همین حالت پیش‌روندگی و پیش‌برندگی، پاسداری از انقلاب به این معناست.» (بیانات رهبری، ۹۰/۴/۱۳)

در بیانیه گام دوم چندین بار به پیشرفت کشور و انقلاب اشاره شده است. پیش از آن نیز پیشرفت کشور از دغدغه‌های اساسی حضرت امام‌خامنه‌ای علیه السلام بود. ایشان درباره پیشرفت کشور می‌فرمایند:

اولاً این سؤال را باید از خودمان بکنیم، پیشرفت چیست؟ اگر سؤال نکنیم که پیشرفت چیست، پیداست به فکر پیشرفت نیستیم. بنابراین، باید اول این سؤال را از خودمان بکنیم و به دنبال پاسخ حرکت بکنیم تا آن را پیدا بکنیم. (بیانات رهبری، ۸۵/۸/۱۸)

برای اینکه ما بتوانیم نسخه‌ی درست پیشرفت را پیدا کنیم، چه لازم داریم؟ بحث نظری. این، یکی از آن کارهایی است که شماها باید بکنید. پیشرفت یک کشور چیست؟ (همان)

در دیدگاه ایشان انقلاب اسلامی پیشرفت‌های شگفت‌آوری در ایران اسلامی داشته است:

به‌رغم همه این مشکلات طاقت‌فرسا، جمهوری اسلامی روز‌به‌روز گام‌های بلندتر و استوارتری به جلو برداشت. این چهل سال، شاهد جهادهای بزرگ و افتخارات درخشان و پیشرفت‌های شگفت‌آور در ایران اسلامی است. (بیانات رهبری، ۹۷/۱۱/۲۲)

۲-۴. دریافت‌هایی از نهاد امنیت^۱

دریافت و دریافت‌های «امنیت» اهمیت بسزایی در همه حوزه‌های دانش سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی، انتظامی و... دارد. برای رسیدن به این دریافت از آیین دریافت و دریافتن^۲ شامل بررسی واژگان، انگاشت‌ها (تعابیر)، و برداشت‌ها (تفاسیر) بهره‌برداری نموده‌ایم.

۲-۴-۱. واژه‌شناسی

«امنیت» واژه‌ای عربی است که در زبان فارسی بسیار پرکاربرد است. واژه انگلیسی Immunity از معادل آن در زبان عربی اقتباس شده است، ولی امروزه در زبان انگلیسی برای امنیت، بیشتر واژه Security به کار برده می‌شود.

در دریافت نخست، واژه امنیت به نترسیدن و نهراسیدن از چیزی (ناهراسی) اشاره می‌کند. تاکنون دریافت‌های گوناگون بسیاری از این واژه به دست آمده است. گاهی دریافت‌های این واژه با دیگر واژگان یکسان انگاشته، و پنداشته می‌شود. از میان واژگان فراوان همسوق فقط برخی از واژگان همسو با آن در ادامه آورده شده است، اما گفتنی است که مفهوم اصلی آن دربرگیرنده همه آنهاست.

۱. در مهم‌ترین حالت، واژه امنیت با واژه‌های ناهراسی یا بی‌خطری (ایمنی)^۳ برابر

پنداشته می‌شود؛

1. Security;secure; securement/ Immunity.

2. Perception Method.

3. Safety –Safe.

۲. گاهی واژه امنیت با «آسایش» (رفاه)^۱ یکسان در نظر گرفته می‌شود؛
۳. واژه امنیت گاهی با «آرامش» (سکون، سکوت)^۲ یکسان در نظر گرفته می‌شود؛
۴. واژه امنیت گاهی با «آسودگی و آسانی» (راحتی و سهولت)^۳ یکسان در نظر گرفته می‌شود؛
۵. واژه امنیت گاهی با «پناه‌دهی» (مصونیت)^۴ یکسان در نظر گرفته می‌شود.
برای شناخت بیشتر تفاوت این واژگان با واژه امنیت با استفاده از شاخص‌های استواری (ثبات)^۵ و ترازمندی (تعادل)^۶ یا هم‌ترازی (متعادل) و آسیب‌پذیری (صدمه)^۷ همراه با نگاه سامانه‌ای (سیستمی) به بازتعریف این واژگان می‌پردازیم. (این برابر واژگان پیشنهاد نویسنده می‌باشند).
۱. بی‌خطر و بی‌خطری (ایمن و ایمنی): وضعیت و حالتی است که عاملی از درون یا بیرون نتواند به سامانه (سیستم) آسیبی برساند؛
۲. آسایش (رفاه): وضعیت و حالتی است که استواری (ثبات) و ترازمندی (تعادل) سامانه در اندازه بهینه باشد؛
۳. آرامش (سکون، سکوت): وضعیت و حالتی است که استواری (ثبات) و ترازمندی (تعادل) سامانه با جابه‌جایی کاهش نیابد. سامانه دارای کمترین جابه‌جایی بوده و ناچار به جابه‌جایی بی‌مورد نباشد؛
۴. آسانی و آسودگی (سهولت و راحتی): وضعیت و حالتی است که عوامل استواری (ثبات) و ترازمندی (تعادل) سامانه به‌سادگی و آسانی در دسترس باشند.

1. Welfare.

2. Silence; serenity ;Quiet; quietness; quietude; calm; calmness.

3. Facility; ease.

4. Preservation.

5. Stability ;stable; stableness; consistency; constancy consistent; fixity; fortitude; grit; immutability ; indelibility; permanency; poise; recorder; register.

6. Balance; Equivalence; equivalency; equilibrium; equipoise ;par; parity; stasis.

7. Vulnerable.

همچنین واژگان امان، ایمان،^۱ تأمین،^۲ در پناه (مصون)، پناه (مصونیت) و پناه‌دهی (صیانت)، تندرستی (صحت^۳ و سلامتی^۴) اطمینان، تضمین، و ضمانت (گاراتی)،^۵ گرو (وثیقه)،^۶ حفاظت و... با هم همسویند، اما این واژگان به صورت کامل برابر هم نیستند. در زبان فارسی، واژه آرامینه به موضوعی اشاره دارد که ایمنی در تاروپود آن پیچیده شده باشد یا وضعیتی که ایمنی، در آن تثبیت شده باشد. آرامینه، از ترکیب واژه آرام با پسوند فارسی اینه واژه آرامینه ساخته می‌شود. این پسوند در زبان فارسی کاربرد فراوانی دارد. واژگانی مانند آدینه، بهینه، بیشینه، کمینه، دیرینه، پیشینه، پودینه، پوشینه، پوستینه، چوبینه، چرمینه، دستینه، سیمینه، نرمینه، نهادینه و... بسیار است؛ از این رو به نظر می‌رسد نزدیک‌ترین برابر واژه در زبان فارسی به مفهوم امنیت (به پیشنهاد نویسنده)، واژه آرامینه (ثبات در ایمنی) است. بی‌خطری (ایمنی)، آسایش (رفاه)، آرامش (سکون) آسودگی (راحتی) همچنین پناه‌دهی (صیانت) و... همگی از دستاوردهای آرامینه (امنیت) اند.

۲-۴-۲. انگاشت و انگاره‌های^۷ امنیت (تعابیر امنیت)

امنیت را به شکل‌های گوناگونی می‌توان تصور و تصویر کرد و انگاره و انگاشت‌های گوناگون آن به ویژگی‌های مهمی اشاره دارد که در سرشت امنیت وجود دارد. در ادامه برخی انگاشت‌ها را که به صورت وانموده (استعاره) اند و آنها را بسیار شنیده‌ایم، بیان می‌کنیم:

۱. امنیت، چونان پناهگاه و دژ، همچنین خانه‌ای است که در پناه آن از ناملایمات طبیعی دور می‌مانیم و از زندگی توأم با آسایش برخوردار خواهیم بود؛ از این رو نباید به

1. Belief; conviction; credo; faith; trust.

2. Securement.

3. Accuracy.

4. Health.

5. Guaranty; guarantee.

6. Surety; hostage.

7. Assumption.

انگاشت، انگاشتن یا تعبیر؛ روش اندیشه برای شناسایی سریع و روان موضوع و یا پدیده‌های پیچیده در قالب همانندسازی (تشبیه) و انگاره سازی (تمثیل) است. انگاشت یا تعبیر، هنر اندیشه در شناسایی سریع است.

آسیب‌های طبیعی و غیرطبیعی به در، دیوار، ستون و پایه‌های این دژ، پناهگاه و خانه بی تفاوت باشیم؛ زیرا بی سرپناه خواهیم شد؛

۲. امنیت به مثابه سایه و سایه‌گستری ابرها در آسمان است. این سایه، فضایی در برابر تابش سوزان خورشید ایجاد خواهد نمود. این انگاره به سرشت فراگیر آسیب‌پذیری انسان اشاره و به اینکه در این جهان تهدیدات چون تابش خورشید گسترده و دائمی‌اند، اشاره می‌کند؛ از سویی دیگر چون ابرها درگذرند، هیچ‌گاه امنیت دائمی نیست و در هر زمان سایه آن بر منطقه معینی خواهد بود؛ ازاین‌رو، باید از امنیت به‌خوبی بهره جست؛

۳. امنیت، موقعیت در زیر چتر بودن، و به‌مثابه چتری است که در زیر و سرپناه آن از بارش باران خطر و بلا یا در امان خواهیم بود. این انگاره بیانگر آن است که در جهان بارانی از سختی‌ها روان است که اگر به تمهیدات آن نیندیشیم. به سختی‌های آن دچار خواهیم شد. وانموده (استعاره) چتر امنیتی بسیار پرکاربرد است؛

۴. امنیت، مانند یخ در گرمای سوزان، همواره در حال ذوب شدن و کاهش همیشگی است. ماهیت آن کاهنده و نقصان‌پذیر کاهندگی امنیت است؛ ازاین‌رو همواره نیازمند نگهداری در موقعیت ویژه است. در غیر این صورت، به تدریج نابود خواهد شد؛

۵. امنیت، مانند کالای کارخانه یا محصولات مجتمع تولیدی است که حاصل کار گروهی سخت است. براساس این انگاره بیان می‌شود که سازمان‌های بسیاری در تولید امنیت مشارکت دارند.

۲-۴-۳. برداشت‌های^۱ امنیت (تفاسیر امنیت)

در نخستین برداشت، امنیت به وضعیت یا حالت ترسیدن و نه‌راسیدن از چیزی (ناهراسی) اشاره می‌کند؛ ازاین‌رو ماهیت امنیت در همه برداشت‌ها به وضعیتی خاص یا هنگامه ویژه اشاره دارد. اما امنیت فقط نه‌راسیدن از چیزی نیست، بلکه امنیت به وضعیت و حالتی اشاره می‌کند که افزون بر ترسیدن و نه‌راسیدن، آرامش، آسایش وجود دارد؛ یعنی ترسیدن و نه‌راسیدن با آسودگی در

1. Interpretation.

برداشت (تفسیر): دریافت (فهم) اندیشه از پدیده و یا یک موضوع با پردازش (تجزیه تحلیل) آن در قالب فرایندی منطقی است. هرچه این برداشت به نهاد و سرشت (ماهیت) آن پدیده و موضوع نزدیک‌تر باشد، برداشت یا تفسیر دقیق‌تر و درست‌تر خواهد بود.

پیشرفت انسان در همه جوانب اندیشه و تن (درونی و بیرونی) همراه باشد؛ به همین دلیل دو دسته رویکرد در برداشت‌ها (تفاسیر) اندیشه‌گران از امنیت به وجود آمده است. این دو دسته برداشت و رویکرد در حوزه دانش امنیت‌پژوهی برای شناساندن مفهوم امنیت، عبارت‌اند از:

۱. برداشت با رویکرد و گفتمان سلبی امنیت: ^۱ در این برداشت، امنیت همانا ناهراسی از تهدیدات ^۲ در برابر ادامه زیست، منافع و ارزش‌هاست. بعداً از این برداشت به صورت جدی انتقاد شد. تعاریف سلبی امنیت که در آن امنیت به مثابه نبود تهدید و عوامل ترس معرفی و عرضه می‌شود، با وضعیت پیچیده جهان معاصر همخوانی ندارد و در پی آن ناکارآمدی تعریف امنیت به مفهوم نبود تهدید، اثبات گردید؛

۲. برداشت با رویکرد و گفتمان ایجابی امنیت: ^۳ درحقیقت افزون بر نبود تهدید، آسایش هم باشد. تعاریف جدید امنیت، از حیث محتوا بر پیشرفت نیز تأکید دارد؛ ازاین‌رو در تعریف کلی و ایجابی، امنیت آزادی و آسودگی پیشرفت و گسترش (حرکت و توسعه) در فزاینده‌گی و فرازش (تکامل و تعالی) انسان است.

امنیت، ایستا نیست، بلکه نیازمند پیشرفت و گسترش است. امنیت با مفهوم ثبات، و نه سکون همراه است. امنیت باید آینده‌نگر باشد. امنیت، هم به نگهداری، و هم به رشد و توسعه نیاز دارد؛ ازاین‌رو ضرورت و نیاز به طراحی الگوی پیشرفت نهادهای دفاعی، امنیتی بیش از گذشته وجود دارد.

۲-۴-۴. دریافت و گویه‌های امنیت (تعاریف امنیت)

بر پایه انگاشت و برداشت‌های برشماری شده، امنیت یا آرامینه، هنگامه یا وضعیتی است که سامانه (سیستم) به اندازه کافی باثبات و تعادل باشد و در آن سامانه ترس و هراس از تهدیدات ادامه بقا، نقص و فقدان منافع و ارزش‌ها نبوده، و ادامه بقا توأم با رفاه، سکون و سهولت دائمی باشد. همچنین وسایل رشد و توسعه داخلی و خارجی انسان‌ها تا رسیدن به

1. NSD:Negative Security Discourse.

2. Threats.

3.PSD:Positive Security Discourse.

تکامل و تعالی فراهم باشد. همین دریافت‌ها به سخنی دیگر در ادامه آورده شده است. امنیت یا آرامینه، هنگامه‌ای است که یک سامانه:

۱. از استواری و ترازمندی بهینه برخوردار باشد:

۲. ترس و هراس از به‌خطرافتادن هستی، بروز چالش‌ها، کاهش و نبود منافع و ارزش‌ها نباشد؛

۳. ادامه زیست همراه با آرامش، آسایش و آسودگی پاینده باشد؛

۴. ابزار پیشرفت اندیشه و تن (درونی و بیرونی) تارسیدن به فزاینده‌گی و فرازش فراهم باشد؛

امنیت یا آرامینه، به معنای تثبیت بی‌خطری (ایمنی) است (ایمنی توأم با ثبات).

تعریف امنیت یا آرامینه: هنگامه‌ای است که استواری (ثبات) و ترازمندی (تعادل) سامانه (سیستم) در اندازه بهینه باشد و بتواند به پیشرفت و گسترش (حرکت و توسعه) خود تارسیدن به فزاینده‌گی و فرازش (تکامل و تعالی) ادامه دهد. (نویسنده)

۲-۴-۵. امنیت یا آرامینه پاینده، پایدار، ماندگار، جاوید، بادوام و پابرجا (امنیت دائمی)

امنیتی که با بیشترین میزان پایداری، پایایی و ماندگاری همراه باشد، اثربخشی بسیاری دارد. در این بحث با دو مفهوم از امنیت سروکار داریم.

امنیت پاینده^۱: ماندگاری، پابرجایی و جاویدان بودن؛ نگاه به مدت امنیت دارد (امنیت بادوام)؛

امنیت پایدار^۲: استواری (ثبات) و ایستادگی امنیت؛ نگاه به استحکام امنیت دارد.

(امنیت مقاوم)؛

امنیت پایدار و پاینده: وضعیتی است که درون و بیرون سامانه (سیستم) یا به عوامل خطرناک،^۳ پربلا^۴ و آفت^۵ دچار نمی‌شود یا اگر دچار شد، از استواری (ثبات) و ترازمندی (تعادل) سامانه کاسته نشود.

1. Durability Security.

2. Resistance Security.

3. Dangerous; disastrous.

4. Bale; calamitous; calamity.

5. Deuce.

۲-۴-۶. دیدگاه‌های امنیت (مکاتب امنیت)

جهان براساس دیدگاه‌ها شکل گرفته است. مفاهیم دریافت‌شده از امنیت، حاصل همین دیدگاه‌ها هستند. اندیشه بشر در حال گذار از مفاهیم است. مفهوم امنیت در سال‌های اخیر دستخوش تغییراتی اساسی شده است. این تغییرات تا حدود بسیاری از تغییر در برخی مفاهیم و انگاره‌ها نظیر مفهوم قدرت، تهدیدات، منافع، بقا، ارزش‌ها و چالش‌ها متأثر می‌شود. اهمیت موضوع آنجاست که از سویی، روند روزافزون جهانی شدن موجب همگرایی مسائل ملی، منطقه‌ای و جهانی در روابط بین‌الملل شده است. همین موضوع نیز باعث درهم‌آمیخته شدن حوزه‌های اجتماع و از بین رفتن مرز امور نظامی و غیرنظامی گردیده؛ چنان که مفاهیم دفاع و امنیت، دیگر جدا از هم تصورپذیر نباشد؛ از سویی دیگر، با ظهور مراکز و منابع نوین قدرت در جهان، روند شکل‌گیری هندسه جدید قدرت جهانی سرعت یافته است. در جهان آینده، تناسب نهادهای دفاعی، امنیتی با طیف گسترده آشفته‌گی و چالش‌ها با حیات و بقای همه ملت‌ها گره‌خورده است.

۲-۴-۷. دیدگاه (مکتب) امنیتی اسلام

در دیدگاه امنیتی اسلام، همگرایی در بین‌الملل اسلامی و ایجاد امت اسلامی نقشی اساسی دارد. در این باره، حضرت امام خمینی علیه السلام با توصیه‌ای گران‌قدر به همه امت مسلمان می‌فرمایند: «مسلمانان باید بدانند تا زمانی که تعادل قوا در جهان به نفع آنان برقرار نشود، همیشه منافع بیگانگان بر منافع آنان مقدم می‌شود.» (موسوی خمینی، ج ۲، ص ۲۳۳)

در ادامه برخی ویژگی‌ها و وجوه ممیز مکتب امنیتی اسلام (با قرائت اهل بیت علیهم السلام) از نگاه نگارنده توضیح داده شده است.

الف) ترکیب مفهوم امنیت جمعی و امنیت ملی: نگرستن به نهاد امنیت فقط از دریچه امنیت ملی یا امنیت کشوری از ویژگی‌های مهم دیدگاه امنیتی اسلام است. اسلام درصدد ایجاد همگرایی بین‌الملل اسلامی است. این فرایند درصدد نفی امنیت ملی نیست، بلکه با ترکیب امنیت ملی با امنیت فراملی و منطقه‌ای به دنبال شکل‌گیری امنیت جمعی امت اسلامی است. اسلام در این فرایند هرگز خطایی را که نظریه‌پردازان غربی درصدد اشاعه

آن‌اند تا یکی از این دو را به جای دیگری بنشانند، مرتکب نخواهد شد. دیدگاه امنیتی اسلام، پاسداری در فرامرزها را تکمیل‌کننده دفاع ملی می‌داند. در اینجا لازم است یکی از نگره‌های غربی را بیان کنیم که از نگره‌های مهم شناخته‌شده در جهان، یعنی نگره مرکز-پیرامون است. این نگره برگرفته از نگره نظام جهانی والرشتاین است. نگره نظام جهانی با نگره جهانی شدن در ارتباط است، اما کمی با آن تفاوت دارد:

نظریه نظام جهانی والرشتاین، که در واقع تداوم و بسط نظریه وابستگی است، بر این مسئله تأکید دارد که سرمایه‌داری اساساً جهانی است. بر این اساس تهدید را ناشی از خصلت نظام بین‌المللی بر پایه تقسیم کار بین‌المللی می‌دانند که در آن جهان به مرکز و پیرامون تقسیم می‌شود؛ از این رو، مرکز بحران‌های خود را به پیرامون منتقل می‌نماید. مرکز توسعه‌یافته صلح و امنیت و رفاه دارد، در حالی که حاشیه امکانات خود را در خدمت صلح و رفاه مرکز قرار می‌دهد و پذیرنده بحران‌های مرکز است. این دیدگاه ایجاد نوعی نظم نوین اقتصادی و راه حل تأمین امنیت است. (جویناشان، ۱۳۸۱: ۸)

در ادامه، باری بوزان^۱ از اندیشمندان غربی با دیدگاه لیبرالیسم (اباحه‌گرا) به تشریح

ماهیت عمومی امنیت از دید کشورهای مرکز پرداخته، و چنین نوشته است:

قدرت در مرکز [منظور او کشورهایی فرانکوگرا (پست‌مدرن) چون آمریکا و اتحادیه اروپاست] بسیار بیشتر از پیرامون [کشورهای نوگرا (مدرن) یا در حال توسعه] است. ماهیت امنیت و سیاست در کشورهای مرکز به طرز عجیبی دگرگون شده است...؛ به عنوان نمونه، دیگر امنیت ملی برای دانمارک چه مفهومی دارد؟ هیچ دولتی به دانمارک حمله نخواهد کرد و حتی دانمارک تهدید نیز نخواهد شد. آنچه به مفهوم امنیت ملی برای کشوری نظیر دانمارک مطرح است، در بطن امنیت جمعی اتحادیه اروپا قرار گرفته است. (بوزان، ۱۳۷۹: ۱۴)

البته بوزان آمریکا را از این قاعده مستثنا کرده، می‌گوید:

در اتحادیه اروپا اگرچه از مفهوم امنیت ملی سخن گفته می‌شود، این مفهوم دیگر

1. Barry Buzan.

بی‌معناست؛ زیرا امنیت در اروپا از سطح کشور به سطح اتحادیه متحول شده است؛ اما امنیت ملی در امریکا هنوز جای بحث دارد؛ زیرا این کشور تنها نمونه یک دولت مدرن - پست‌مدرن است که در هیچ نقطه دیگری از جهان شاهد آن نیستیم. (بوزان،

۱۳۷۹: ۱۷)

اندیشمندان دفاعی، امنیتی کشور ما نباید گرفتار چنبره تحلیل‌های برخاسته از این نگره‌ها، به‌ویژه نگره (مرکز - پیرامون) شوند. نگارنده چنین چیزی را تجویز نمی‌کند، بلکه دانستن آنها را ضروری می‌شمارد؛ زیرا لیبرال‌هایی چون بوزان وقتی به جامعه و تمدن خود می‌پردازند، معتقدند: «هر آنچه ساختار یک جامعه را تهدید کند و به تقابل با ارزش‌های آن جامعه برخورد، یک تهدید امنیتی [البته تهدید امنیت اجتماعی] محسوب می‌شود.» (بوزان،

۱۳۷۹: ۳۱)

این اندیشمندان، برای کشورهای پیرامون، از جمله نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران صراحتاً نسخه پلورالیزم را پیچیده، و می‌کشند همه تهدیدهای این‌چنینی را غیرامنیتی جلوه دهند.

ب) توانایی امنیت آفرینی^۱ امنیت فراگیر و جامع^۲ و گسترش چتر امنیت: در محیط امنیت ملی و محیط امنیتی جهان، امنیت کالایی است که به‌سادگی به دست نمی‌آید. امنیت آفرینی و آرامش‌گستری فرآیندی دشوار و پیچیده است که به نهاد و سازمان‌های گوناگون سخت و نرم نیاز دارد؛ از سویی دیگر، در جهان‌کشورها و مؤسساتی هستند که با هزینه‌های هنگفت ابرقدرت‌ها درصدد امنیت زدایی و گستردن چتر هراس در جهان‌اند. این قدرت‌ها زیست خود را در زیست‌بوم‌های ناآرام می‌دانند؛ مثلاً در گزارش مشترک اندیشکده بروکینگز^۳ و اندیشکده شورای آتلانتیک با عنوان امنیت و نظم عمومی که کارگروه راهبرد خاورمیانه مرکب از مادلین آلبرایت و استیون جی هادلی به سرپرستی کنت پولاک^۴ آن را

1. To build security.

2. Comprehensive Security.

3. The Brookings Institution.

۴. Kenneth M Pollack.

تهیه کرده‌اند، نسخه جنگ داخلی پس از اتمام بازی با کارت تروریسم (به‌ویژه گروه داعش در منطقه غرب آسیا) تجویز شده، و چنین آمده است: «باید اولویت کشورهای منطقه‌ای و بازیگران درگیر خارجی، از مبارزه صرف با تروریسم به خاتمه‌دادن به جنگ‌های داخلی کنونی در خاورمیانه تغییر پیدا کند...» (پولاک، ۲۰۱۵: ۱۳)

بنابراین دور نخواهد بود که در کنار اقدامات دهشت‌آفرین (تروریستی) (نظیر گروه داعش در عراق و سوریه)، اقدامات شورشگری (معارضان)، راه‌اندازی جنگ‌های داخلی سازمان‌یافته که ریشه در اختلافات قومی و مذهبی (نظیر شیعه و سنی، کرد، ترک، فارس و بلوچ و... در ایران) و خواسته‌های جدایی‌طلبانه یا حتی متحدسازی، همچنین تهاجم و جنگ نرم سازمان‌یافته نیز صورت گیرد.

امنیت‌آفرینی سازوکار و فرآیندی پیچیده و طولانی دارد، اما پس از حصول امنیت پایدار این توانایی را دارد که مانند چتری گسترده شود. این چتر امنیتی محیط تعیین‌شده‌ای را در برابر هراس و هراسگران (تهدید و تهدیدکنندگان) پوشش می‌دهد. کسانی که در پوشش این چتر قرار گیرند، وامدار آن خواهند بود.

پ) امنیت در بالاترین سطح تهدید (حذف قطعی تهدید امکان ندارد): در بیشتر دیدگاه‌های غربی چنین عرضه می‌شود که امنیت دو جنبه (سلبی و ایجابی) دارد.

در جنبه سلبی، امنیت، فضایی است که تهدید در آن وجود ندارد؛ از این‌رو برای درک مفهوم امنیت، به مباحث تهدیدشناسی به‌شدت توجه می‌شود. همچنین در جنبه ایجابی، امنیت فضایی است که نه فقط تهدید در آن وجود ندارد، بلکه آن مسیر پیشرفت و گسترش (حرکت و توسعه) انسان‌ها هموار است؛ از این‌رو هر دو نگاه بالا در پی نفی و حذف تهدید است و این نوعی اندیشه غیرواقع‌بینانه است.

به نظر می‌رسد، با توجه به آموزه‌های واقع‌بینانه اسلامی، جهان با بلا و تهدید خلق شده، و این بلا و تهدیدات لازمه رشد انسان است و در خلقت آنها نیز خیر کثیری نهفته است؛ به عبارتی دیگر هرگز در این جهان، فضا و موقعیت بدون تهدید وجود نداشته است.

امنیت مفهومی نسبی است. در اوضاع فعلی جهان چیزی به نام امنیت مطلق و صددرصد وجود ندارد. کشوری که به دنبال امنیت صددرصد است، آن را نخواهد یافت و

نتیجه‌ای معکوس خواهد گرفت که موجب ناامنی بیشتر در جهان نیز می‌شود. با این اندیشه اشتباه، بسیاری از کشورها در صدد نابودی قطعی تهدیدات اند و به این نکته توجه ندارند که گاهی تهدیدات نوپدید یا نوظهور از میان همان تهدیدات پیشین، که به ظاهر نابود شده‌اند، سر برمی‌آورند.

در مقابل این دو دیدگاه باید پرسید آیا می‌شود که با وجود تهدیدات، فضای امن، و امنیت نیز وجود داشته باشند؟ آیا این چنین وضعیتی ممکن است؟ پاسخ مثبت است؛ به عبارت دیگر می‌توان در میان آتش، شاهد گلستان نیز بود. آنجاست که به ژرفای واژه ایمان و تقوا می‌رسیم. ریشه «ایمان» در مفهوم امن و امان است. فرد با ایمان، با وجود تهدیدات همواره در فضایی ایمن به سر می‌برد و از آن برتر فرد با تقوا خود را در سپر و دژی امن، در امان و امنیت کامل می‌بیند. این مهم‌ترین وجه تمایز مکتب امنیتی نظام اسلامی است. مهم‌ترین چهارچوب این مکتب آن است که ایمان، ایمنی‌بخش، و تقوا، امنیت‌بخش است (بی‌شک، تصور وجود ایمان و تقوای حقیقی بدون امام متقی و امیر مؤمنان بیهوده است).

در جایگاهی بسیار بالاتر، «امنیت یا آرامینه پایدار ماندگار و پاینده افراد، گروه‌ها و جوامع، دستاورد ایمان به پروردگار و دستیابی به تقواست؛ از این رو، شرط فزاینده‌گی و فرازش (تکامل و تعالی) تن (بیرون) و روان (درون) انسان‌ها، ایمان است. در پایان اینکه بالاترین میزان پناه‌دهی و امنیت در اسلام با قرائت اهل بیت علیهم‌السلام است. آنجا که خورشید هشتم، امام علی ابن موسی الرضا علیه‌السلام می‌فرماید: «كَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي، فَمَنْ دَخَلَ فِي حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي وَ...»؛ اهل تشیع خرسندند که در قلعه مستحکم ولایت با کمترین آسیب و بیشترین آسایش به سر می‌برند، با علم به اینکه خداوند متعال صاحب و منشأ همه دانش‌ها و حکمت‌هاست. همچنین خداوند در آیه چهارم سوره فتح می‌فرماید:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيُذْأَبُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ وَ لِلَّهِ جُنُودُ
السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛

هم اوست که آرامش را در دل‌های مؤمنان فرود می‌آورد تا ایمانی به ایمانشان افزون کند و سپاه آسمان‌ها و زمین فقط از آن خدا بوده و خداوند دانا و حکیم است.

خداوند دانا و حکیم بر سپاه آسمان‌ها و زمین حکم می‌راند و فرمانروایی بر جهان و نیروهای هستی فقط و فقط از آن خداوند دانا و حکیم است و بی‌شک مؤمنان با چنین خداوندی در آرامش درونی کامل به سر می‌برند و با مشاهده چنین چتر ایمن و گسترده‌ای از پشتیبانی و حفاظت خداوند، بر ایمانشان افزوده می‌شود.

کشور ایران، مصداق بارز این موضوع است که در میان حلقه‌هایی از آتش ناامنی در موقعیتی امن به سر می‌برد. از شگفتی‌های دیگر آنکه حتی در موقعیت بروز بالاترین سطح و درجه تهدید، که جنگ نامیده می‌شود (جنگ هشت‌ساله)، کشور در امنیت به سر می‌برد. اغلب جهانیان در تعجب‌اند که چگونه مردم ایران با خونسردی با ابرقدرت‌ها درگیر شده، و اهمه‌ای نیز ندارند؛ زیرا در بیشتر اوقات، درجه بالای تهدیدات با فضای امن موجود در کشور ایران تناسبی ندارد.

۲-۴-۸. دیدگاه (مکتب) امنیتی نظام جمهوری اسلامی ایران

نظام جمهوری اسلامی نمی‌تواند از دریچه دیدگاه‌های غربی (مکاتب غربی) به مفهوم بسیار حساس و حیاتی امنیت بنگرد و در دوران گذار دریافت و دیدگاه‌های پیشوایان انقلاب اسلامی و اندیشمندان ایرانی در زمینه شناخت دیدگاه امنیتی اسلام، نقش والایی دارد. امروزه چتر آرامش و آرامینه نظام مقدس جمهوری اسلامی در پرتو ولایت فقیه، که در امتداد ولایت ائمه معصومین^{علیهم‌السلام} است، بر منطقه غرب آسیا سایه افکنده و به‌وضوح می‌توان این موضوع را در راهپیمایی پرشکوه اربعین حسینی^{علیه‌السلام} مشاهده کرد. برخورداری از چنین آرامشی برای دهشت‌افکنان و هراس‌سازان جهان کابوسی بزرگ است. با وجود پایه‌های استوار از آرامینه و امنیت در کشور ایران، اندیشمندان در سامانمند کردن و دانشی کردن این پایه‌ها اهتمام لازم را به خرج نداده‌اند؛ به‌عنوان نمونه با وجودی که نظام جمهوری اسلامی ایران، مبدأ امنیت منطقه و صاحب دیدگاه امنیتی است، لیکن با تأخیر طولانی در سال ۱۳۹۵ (با گذر ۳۸ سال پس از انقلاب اسلامی) به برگزاری نخستین همایش منسجم و منظم بین‌المللی امنیتی با عنوان کنفرانس امنیتی تهران اقدام شد. همچنین اهتمام ادامه مسیر و نهادینه کردن چنین گفتمان‌هایی نیز پرسش برانگیز است.

دریافتهایی از نهاد دفاع^۱

هنگامی که واژه دفاع را می‌شنویم، بی‌درنگ موضوعات نظامی چون جنگ، نیروهای نظامی (نیروهای مسلح کشور)، وزارت دفاع، دفاع مقدس و... را به یاد می‌آوریم. همه اینها درست است، اما مفهوم دفاع فقط به حوزه نظامی محدود نیست؛ از این رو محدود بودن یا محدود نبودن همه مفاهیم دفاع، به حوزه نظامی و عرصه‌های آن از پرسش‌های بنیادین است (این نوشتار به همه جوانب و زوایای دفاع می‌نگرد).

بازاندیشی، شناسایی و شناخت مفهوم دفاع، بسیار دقیق و ضروری است. برای این کار، پس از واژه‌شناسی به انگاشت و برداشت‌ها پرداخته، و سپس برخی ویژگی و گونه‌های مهم آن را برشمرده، آنگاه دریافت خود را از مفهوم دفاع بیان کرده‌ایم.

۲-۵. واژه‌شناسی دفاع

«دفاع»، در همه زبان‌ها با معانی تقریباً یکسانی معنا، و معرفی شده است. همچنین این واژه در زبان‌های گوناگون مشتقات و ترکیبات فراوانی دارد. مفهوم دفاع با مفاهیمی چون امنیت، تهدید، خطر، هجوم و... در ارتباط است.

«دفاع»، واژه‌ای عربی است که در زبان فارسی نیز به خوبی جاافتاده، و کاربردی گسترده دارد. چنین به نظر می‌رسد که واژه دفاع، در زبان انگلیسی (دیفنس) و مشتقات آن^۲ نیز از واژه عربی آن اقتباس شده باشد.

«ریشه» «دفاع» در زبان عربی «دَفَع» به معنای دورکردن و «الدَّفَاع» به معنای حمایت است. (معلوف، ۱۳۷۹: ۴۲۱) «دفاع و مدافعه کردن، مستحکم کردن، حمایت کردن، استحکامات.» (آریانپور کاشانی، ۱۳۴۵: ۵۶۲) «دفاع، ایستادگی در برابر دشمن، بازداشتن و پس‌زدن دشمن می‌باشد.» (وکیلی، ۱۳۸۸: ۲۰۵)

در فرهنگ واژگان فارسی، برای کلمه دفع و دفاع در برابر تهدید و خطر از واژه پس‌زدن، برای «حمایت» در برابر دشمن از واژگان یا عبارت «پناه‌دادن» و «پشتیبانی کردن» استفاده می‌شود.

۱. Defense / (Defence).

۲. Defense(n), Defensive(adj), Defensively(adv), Defend(v), Defender(r /n).

مفهوم دفاع با مفهوم تهدید^۱، خطر و تهاجم دشمن، مخالف و ضد است که معادل فارسی نزدیک به آن پاد می‌باشد. این باره واژه پادمان^۲، که از مشتقات پاد است، می‌تواند به خوبی بار معنایی دفاع را بر دوش بکشد و مناسب‌ترین برابر واژه فارسی با مفهوم دفاع باشد. هر چند امروزه از واژه پادمان فقط در مبحث و قرارداد به نام «نظام جلوگیری از اشاعه سلاح هسته‌ای استفاده می‌شود: «قدرت‌های هسته‌ای برای جلوگیری از انتشار سلاح‌های هسته‌ای ترتیباتی را برای نظارت بر برنامه‌های هسته‌ای کشورها و حصول اطمینان از صلح‌آمیز بودن آنها اتخاذ کرده‌اند که به نظام پادمان^۳ معروف است.» (علی بابایی، ۱۳۷۷: ۲۵۸)

۲-۵-۱. انگاشت و انگاره‌های دفاع (تعابیر دفاع)

در انگاشت عمومی، دفاع، اقدامات و اعمالی است که همه موجودات زنده به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه (غریزی) در هنگام تهدید منافع یا هستی‌شان از خود بروز می‌دهند. با وجود این، برای دریافت دقیق مفهوم دفاع اغلب از تشبیه و انگاره‌هایی مانند حصار دفاعی، لاک دفاعی، سپر دفاعی، خاکریز، دیوار، دژ، درب و دروازه، زنجیر و زنجیره، خط و جبهه و... استفاده می‌شود. اهمیت انگاره‌های دفاعی چنان است که مبنای بسیاری از برداشتها (تفاسیر) و گویه‌ها (تعاریف) همین انگاره‌های به ظاهر ساده است.

۲-۵-۲. برداشتهای دفاع (تفاسیر دفاع)

مفهوم دفاع نزد همگان برداشتهای تقریباً یکسان (تفاسیر واحد) دارد. با وجود برداشتهای یکسان از مفهوم دفاع، همواره برداشتهای درست و نادرست از دفاع نیز وجود داشته است. ریشه برداشتهای درست و نادرست از آن، برآمده از خطای یکسان‌پنداشتن و همگرا شدنش با برخی مفاهیم است. یکسان‌پنداشتن، همچنین همگرا شدن دفاع با برخی مفاهیم موجب ایجاد ناسازه‌ها (پارادوکس)^۴ و برداشتهای سازه و

۱. Anti; Antagonist; Adversary; opposed; opposite; opponent; hostile; foe.

۲. Safeguard.

۳. Safeguard System.

۴. Paradox.

ناسازه از آن می‌شود. در ادامه برخی برداشت‌های ناسازه و برداشت‌های سازه یا تشکیل مفاهیم نوین دفاعی آمده است.

الف) برداشت‌های ناسازه از دفاع: به دلیل اهمیت و میزان اثرگذاری برداشت‌های ناسازه، نخست به سراغ این دسته از برداشت‌ها می‌رویم. این‌گونه برداشت‌ها از دفاع، بیشتر به علت یکسان در نظر گرفتن آن با مفهوم برخی واژگان فارسی و انگلیسی و همچنین واژگان مترادف در زبان عربی است.

نخست، نابرابری دفاع با مفهوم پدافند (تقابل): گاهی در زبان فارسی واژه پدافند که به معنای مقابله و مواجهه با اقدامات دشمن است، به جای کلمه دفاع استفاده می‌شود و مفهوم دفاع و پدافند با یکدیگر یکسان در نظر گرفته می‌شود، اما میان دفاع و پدافند افزون بر شباهت، تفاوت‌هایی وجود دارد که در ادامه آورده شده است:

۱. مفهوم دفاع و حیطة آن گسترده‌تر از مفهوم پدافند است؛

۲. دفاع، مفهومی همگانی (عمومی) و چند حوزه‌ای است، اما پدافند مفهومی نظامی دارد و تک‌حوزه‌ای است؛

۳. در این پنداشت، دفاع فقط دفع و پس‌زدن تهدید است، نه رفع تهدید و آسیب؛

۴. در این پنداشت مفهوم پشتیبانی کردن، که در متن دفاع وجود دارد، نادیده گرفته می‌شود. این معنا در مفهوم پدافند ضعیف است (به این تربیت به استفاده از عبارت دفاع و پشتیبانی نیروهای... نیاز نیست)؛

۵. پدافند (تقابل) در برابر آفند ایجاد می‌شود. پس از آفند، مفهوم پدافند موضوعیت ندارد، اما دفاع (تدافع) در هر موقعیت (جنگ و صلح) وجود دارد. از این منظر، مدت عمل دفاع نیز طولانی‌تر از پدافند است؛

۶. در این پنداشت به اشتباه دفاع غیرعامل و پدافند غیرعامل یکسان در نظر گرفته می‌شود؛

۷. نوع عمل دفاع فقط به اقدامات انفعالی محدود نیست و اقدامات کنشی و واکنشی در برابر تهدیدات را نیز شامل می‌شود؛ در حالی که پدافند، فقط واکنشی در برابر آفند (حمله و تهاجم دشمن) است (مقابله و تقابل عمل انفعالی است)؛

۸. پدافند جزئی از دفاع است و دفاع کامل شامل (آفند، پدافند و ترکیب آفند پدافند) است؛ دوم، نابرابری دفاع با مفهوم پایداری (مقاومت): گاهی واژه دفاع با «مقاومت» یکسان در نظر گرفته می‌شود که این واژه همه مفهوم دفاع را در بر نمی‌گیرد. «مقاومت» به معنای، ایستادگی کردن، پایداری کردن، تاب آوردن، ثبات قدم و پابرجایی در برابر سختی و چالش‌هاست. این موضوع گام نخست دفاع محسوب می‌شود. همچنین در حین مراحل و اقدامات دفاعی نیز به ایستادگی و پایداری نیازمندیم؛

سوم، نابرابری دفاع با مفهوم نگهداری و نگهداری (محافظت و حراست): در زبان فارسی گاهی مفهوم واژه دفاع با مفهوم «نگهبانی» (حراست) و «نگهداری» (محافظت) یکسان در نظر گرفته می‌شود. در این حالت چنین القا می‌شود که دفاع، مفهومی همواره ایستا است. نگهبانی و نگهداری، بخشی از دفاع به شمار می‌رود، اما همه آن نیست؛

چهارم، نابرابری دفاع با مفهوم پاسداری: در موضوع پیشین (برابر دانستن نگهبانی و نگهداری با مفهوم دفاع) باعث شده است دفاع با مفهوم واژه پاسداری نیز یکسان پنداشته شود. میان واژگان دفاع و پاسداری افزون بر شباهت، تفاوت‌هایی وجود دارد. معادل «نگهداری» و «پاس» در زبان انگلیسی واژه گارد^۱ (پاسگان) است که با واژه دیفنس تفاوت دارد.

در ادامه پاسخ برخی از ناسازها در دریافت‌های واژه دفاع آورده شده است:

۱. موضوع دفاع (پادمان) فقط به حوزه نظامی و نظامی‌گری (ساحت سخت و مسلحانه) محدود نیست؛

۲. مفهوم دفاع (پادمان) با مفهوم پدافند (تقابل) کاملاً برابر نیست؛

۳. مفهوم دفاع (پادمان) با مفهوم پایداری و ایستادگی (مقاومت) کاملاً برابر نیست؛

۴. مفهوم دفاع (پادمان) با مفهوم پاسداری (صیانت) کاملاً برابر نیست؛

۵. معنای پاسداری (صیانت) با مفهوم نگهبانی (حراست) و نگهداری (محافظت)

کاملاً برابر نیست؛

۶. دریافت‌های ایمنی، امنیت و مصونیت نیز یکسان نیستند؛

1. Guard; Lifeguard.

ب) برداشت‌های سازه از دفاع (مفاهیم همگراشده دفاعی): از سویی لازم است مفاهیم دفاع با برخی مفاهیم (مفاهیم برشماری شده) از یکدیگر جدا پنداشته شود، و از سویی دیگر با مفاهیم همگرا در دفاع روبه‌رویم. با همگرایی مفهوم دفاع و مفاهیمی مانند دانش، اطلاعات، شبکه و... ترکیب نوینی به دست می‌آید که فقط به یک حوزه منحصر نیست و برخی مصادیقش دفاع دانشی (دفاع دانش محور)، دفاع اطلاعاتی (دفاع اطلاعات محور)، شبکه دفاعی (دفاع شبکه محور) و... را شامل می‌شود؛ از این رو امروزه با مفهوم همگراشده و درهم‌تنیده شده روبه‌رویم:

نخست، همه جانبه بودن مفهوم دفاع: در نگاه سنتی، مقوله دفاع را فقط در حوزه نظامی و محدود به مرزهای یک کشور می‌دانستند. درهم‌تنیدگی مسائل ملی، منطقه‌ای و جهانی در روابط بین‌الملل، از سویی، و درهم‌آمیخته شدن دانش و حوزه‌های اجتماع از سویی دیگر، به از بین رفتن مرز امور دفاعی و همچنین امور نظامی و غیرنظامی منجر شده است؛ چنان‌که ابعاد، حوزه و عرصه‌های مفهوم دفاع جدا از هم تصورپذیر نیست.

دوم، همگرایی دفاع با مفهوم امنیت: مفاهیم دفاع و امنیت از یکدیگر تفکیک‌پذیر نمی‌باشند. در نگاه سنتی، مقوله دفاع را فقط در حوزه نظامی و محدود به مرزهای یک کشور، و مقوله امنیت را فقط در مسائل انتظامی در جوامع شهری و روستایی می‌دانستند؛ از این رو در نگاه سنتی مقایسه و جدالی بیهوده بر سر اولویت داشتن موضوع و مفاهیم دفاع و امنیت و همچنین سیاست دفاعی و سیاست امنیتی بر یکدیگر در جریان است؛ اما این چهارچوب‌های ذهنی پاسخگوی تهدیدات هوشمند امروز نیست. هم‌اکنون می‌توان از نمونه‌های همگرا شدن این دو مفهوم به آژانس امنیت ملی امریکا، که نهاد اطلاعاتی وزارت دفاع آن کشور است، اشاره کرد و مفهوم همگراشده به نام، دفاع - امنیت یا دفاع، امنیت است که به اختصار می‌توان آن را دفاامن نامید.

نهاد دفاعی، امنیتی (نهادهای دفاامن) = نهاددفاع + نهاد امنیت

فرایند و سازوکار نهادهای دفاامن، دربرگیرنده مراحل ایستادگی (مقاومت)، پس‌زدن (دفع) و بازداشتن (رفع) تهدیدات و پاسداری برای جلوگیری از زیان و آسیب دیدن به منافع، ارزش‌ها، آرامش و هستی است.

۲-۵-۳. دریافت و گویه‌های دفاع (تعاریف دفاع)

مفهوم دفاع گویه‌ها (تعاریف) فراوان و بسیار گوناگون دارد (این نوشتار برای برشمردن آنها محدودیت دارد). با بررسی انگاشت و برداشت‌های گوناگون، دریافت و تعریف نگارنده از دفاع چنین است:

دفاع، کار یا گروهی از کارهای کنشی، واکنشی، بدون کنش (غیرعامل) یا پادکنش (تمهیدات محافظتی)^۱ در برابر عوامل نابودگر و آسیب‌زننده به هستی، ارزش‌ها، منافع و امنیت موجودات زنده است. این کارها جداگانه یا هم‌زمان برای جلوگیری از آسیب‌های (نیستی، کاستی و ناتوانی) یا چیرگی بر هراس از آنها به کار برده می‌شود.

۲-۵-۴. اهداف و دورنما یا چشم انداز دفاع

تعیین اهداف و هدف^۲ (مقصد و مقاصد)^۳ و دورنما^۴ یا چشم‌انداز (منظور)^۵ برای مفاهیم انتزاعی همچون دفاع و... دشوار است؛ با وجود این و با توجه به دریافت‌هایی که از نهاد و سرشت دفاع شده است، برای دفاع اهداف و دورنمای زیر نگاشته شده است:

الف) اهداف دفاع (مقاصد دفاع): هدف دفاع، موضوعی است که باید از آن دفاع کرد و اقدامات دفاعی، معطوف به نگهداری (حفظ) آن موضوع است. دفاع از موضوعی با ابعاد و جوانب گوناگون آن، ارتباط مستقیم دارد. همواره مهم‌ترین موضوع دفاع مواردی چون نگهداری (حفظ)، هستی (حیات)، ارزش‌ها و منافع فرد، گروه و یا جامعه در برابر هرگونه آسیب‌تهدیدات است؛ از این‌رو اهداف دفاع عبارت‌اند از:

۱. نگهداشت هستی^۶ (حفظ و ادامه حیات)؛

۲. نگهداشت و گرامی‌داشت ارزش‌ها^۷ (حفظ و احترام ارزش‌ها)؛

۱. Preparation; Contrivance; appliance; device; prolusion; scheme; scheming.

۲. Aim.

۳. Purpose.

۴. Outlook.

۵. Vision.

۶. Existence.

۷. Value.

۳. نگهداشت سودآوری‌ها^۱ (حفظ منافع).

در برابر هرگونه آسیب.

ب) دورنما یا چشم‌انداز (منظور دفاع): دورنما یا چشم‌انداز (منظور) همواره در سطحی بالاتر از اهداف است. دستیابی به اهداف برای نزدیک شدن به چشم‌انداز است. در بیشتر موارد، دورنما یا چشم‌انداز را می‌توان در میان اهداف جست. گاهی دورنما یا چشم‌انداز همان هدف اصلی است.

هستی (حیات) یا بود و نبود انسان بیشترین اهمیت را میان اهداف دفاع دارد. این مفهوم را می‌توان در ماندگاری یا ادامه بقا خلاصه نمود. بنابراین، نابودی و پس‌زدن عوامل آسیب‌زا یا دفع هر نوع ترس و هراس (تهدید) از هستی، هدف اصلی دفاع به شمار می‌رود؛ از سویی دیگر اطمینان از ماندگاری و افزایش کیفیت حیات، مضمون اساسی مفهوم امنیت دائمی یا آرامینه پایدار است. بنابراین منظور دفاع؛ بیشترین ماندگاری امنیت یا آرامینه پایدار (امنیت دائمی) است.

۲-۵-۵. رفتارشناسی دفاع

شناسایی کردار و رفتار (فعل و فعالیت) موضوعاتی مانند دفاع بسیار سخت است. کردار و رفتارها، گروهی از کارهای (عمل و اعمال)^۲ پدیده‌هاست. فهرست برخی از رفتار و کردارهای دفاعی عبارت‌اند از:

- کنش، کنش‌ها و واکنش‌ها (اقدام، اقدامات و عکس‌العمل‌ها)^۳ دفاع؛

- کاربردها (استعمال) یا کاربردها (استفاده)^۴ دفاع؛

- کارکردها یا عملکردها^۵ (عملیات و اعمال) دفاع؛

- کارویژه‌ها^۶ (وظایف) دفاع.

-
1. Benefit- Benefits.
 2. Work.
 3. Act- Action- Reaction.
 4. Apply- Applied.
 5. Operate- Operation.
 6. Task.

با این نگاه رفتارهای دفاع به دو گونه دفاع هم‌روش (مرسوم) و دفاع هوشمند دسته‌بندی می‌شود.

نخست: دفاع هم‌روش (مرسوم):^۱ این گونه دفاع در سراسر جهان سنتی،^۲ متعارف یا عرفی،^۳ متداول^۴ عادی و معمولی^۵ بوده و شناخته شده است. رویکردهای این نوع دفاع به شدت رفتارگرا و کارکردمحور (عمل‌گرا)^۶ می‌باشد و در همه مراحل طرح‌ریزی و اجرای عملیات از همسازه‌ها (قالب‌ها)^۷ و هم‌برش‌های^۸ (قواره‌ها) یکسان تبعیت می‌کند و بهره می‌برد. این گونه دفاع براساس نگره‌های (نظریه‌های) رسمی و رهیافت‌هایی که آزمون خود را در تجارب قبلی به اثبات رسانده باشد، شکل گرفته است. هم‌اکنون، این رهیافت‌ها در بیشتر مراکز آموزش دفاعی جهان آموزش داده می‌شوند؛ از این‌رو رفتار این‌گونه دفاع تابع اصول آیینی (دکترین) و کارویژه‌های (وظایف) از پیش تعیین‌شده رایج و شایع^۹ است.

دوم: دفاع هوشمند^{۱۰}: این نوع دفاع به طرح‌ریزی و اجرای عملیات براساس آینده‌نگری و وضعیت‌های نوپدید (نوظهور)، نگره‌های (نظریه‌های) نوین و نوآوری در رهیافت‌ها را می‌آفریند. در این رفتار دفاعی اصول آیینی (دکترین) برای هرگونه چالش‌های محیط متفاوت است و می‌تواند نمونه قبلی نداشته باشد.

در دفاع هوشمند، تهدیدات امروزی تهدیداتی به شدت هوشمند است. این تهدیدات براساس بهره‌گیری از قدرت هوشمند، طراحی و اجرا می‌شوند؛ از این‌رو برای دستیابی به

-
1. Customary.
 2. Tradition.
 3. Conventional.
 4. Ordinary.
 5. Normal-normally.
 ۶. Functional- Functionalism.
 ۷. Format.
 ۸. Template.
 ۹. Prevalent.
 ۱۰. Smart Defense(SD).

امنیت پاینده و پایدار نه فقط به هوشیاری دفاعی - امنیتی نیازمندیم، بلکه باید از رهیافت دفاع همه‌جانبه یا دفاع هوشمند بهره گرفت. ابعاد دفاع، درهم‌تنیده شده است. با همگرایی ابعاد نرم، سخت و نیمه‌سخت دفاع مفهوم نوپدیددی به نام دفاع هوشمند را نظاره‌گیریم. رهبر معظم انقلاب اسلامی علیه‌السلام، در پیام نوروزی خویش در آغاز سال ۱۳۹۲ در بیاناتی مبسوط فرمودند: «یک مسئله که مربوط به آینده است، این است که ما در برنامه‌ریزی‌ها همیشه باید جلوتر از دشمن حرکت کنیم... هوشمندانه باید نقشه دشمن را حدس زد و تشخیص داد و جلوتر از دشمن عمل کرد.»

از مطالبات و فرمان مقام معظم رهبری علیه‌السلام، که در پیام نوروزی در آغاز سال ۱۳۹۲ مطرح شد، هوشمندی در ادغام آینده‌نگری، تشخیص نقشه دشمن و سبقت در عمل بود. این موضوع فقط با خلاقیت و نوآوری در رهیافت‌های دفاعی حاصل می‌شود. نظریه دفاع هوشمند: منظومه فکری تبلور یافته از مفاهیم مشترک دفاعی که برآمده از اندیشه دفاع همه‌جانبه (حضرت امام علیه‌السلام) و هوشمندی دفاعی (مقام معظم رهبری علیه‌السلام) است. این منظومه فکری با هم‌افزایی قدرت‌های مادی و معنوی (قدرت هوشمند) و همگرایی رهیافت‌های دفاعی، نسل نوین دفاعی را شکل می‌دهد. این نسل نوین دفاعی فراگیر (چندبعدی، چند حوزه‌ای) و متعالی (معنوی، عادلانه، مشروع) است و به دنبال کسب تأثیر، نفوذ راهبردی و بازدارندگی از کمترین کنش‌ها در برابر جنگ و چالش‌های هوشمند می‌باشد. (حسن‌لو، ۱۳۹۵: ۴۵)

هرچند ممکن است رهیافت دفاع هوشمند با دفاع هوشمند مطرح‌شده غربی‌ها شباهت‌هایی داشته باشد، اما تفاوت‌های ماهوی اساسی‌ای دارد (در ادامه بیان می‌شود) که می‌تواند در جایگاه رهیافتی اثربخش، کاملاً داخلی و بومی در سطح ملی مطرح شود.

ویژگی‌های اساسی دفاع هوشمند نظام جمهوری اسلامی ایران چنین است:

- دفاع متعالی (معنوی، مشروع، مقدس، عاشورایی)؛

- کاربرد همگرا و پویای ابعاد قدرت در برابر طیف گسترده چالش‌های هوشمند؛

- تعادل و ثبات بخشی سامانه با محافظت از گرانیگاه‌ها (نقاط ثقل)^۱ در برابر شوک سامانه‌ای (سیستمی)؛
- همگرا نمودن آسیب‌های دشمن با تأثیر بر گرانیگاه‌های سرنوشت‌ساز؛
- تلفیق راهبردی و موازی رهیافت و نگره‌های (نظریه‌ها) دفاعی (شناخت‌محور، تأثیرمحور، ناهمگون، غیرعامل، دفاع دانش و آگاهی‌محور)؛
- برقراری امنیت نرم در موقعیت سخت و نیمه‌سخت؛
- دانش‌بنیاد و فناوری‌مدار (فناوری‌های همگرا)؛
- بهبود کارکرد انسانی (فرماندهی و نیرو)؛
- در فضای تبادل اطلاعات (فتا) و شبکه ارتباطی پرورش اخبار (شاپا)؛
- پیشگیرانه و بازدارنده؛
- سازوکارهای نوآورانه؛
- نهادسازی نوین دفاعی (سازمان‌های هم‌افزا و یادگیرنده)؛
- مهندسی آینده با طرح‌ریزی پابرجا (طرح‌های بدیل و آینده‌نگار). (حسن‌لو، ۱۳۹۵: ۴۶)
- نگاه و دریافت این نوشتار از دفاع، فقط به حوزه و بخش معین مانند حوزه نظامی محدود نیست، بلکه از همه حوزه‌ها، جوانب و زوایای به دفاع می‌نگرد.

۲-۵-۶. گونه‌های دفاع (انواع دفاع)

دفاع کامل جنبه‌های نظامی و جنبه‌های غیرنظامی، انتظامی و نهانی دارد. از این منظر، گونه‌های دفاع شامل (نظامی، غیرنظامی، انتظامی و نهانی) است.

۲-۶. دریافت‌هایی از نهاد پاسداری

پاسداری^۲ یک نهاد است. نهاد پاسداری^۳ ژرفای بسیاری در فرهنگ همه جوامع دارد. چنین به نظر می‌رسد در میان نهادهای اجتماعی، این نهاد به دلیل شباهت‌هایی که با نهادهایی

۱. COG -Center of Gravity.

۲. Guardianship(Pasdary).

۳. Guardianship Entity.

چون نهاد پایداری، نهاد امنیت و نهاد دفاع دارد، با آنها یکسان انگاشته شده است؛ از این رو در بیشتر زمان‌ها، سایر نهادها کارویژه‌های (وظایف) نهاد پاسداری را بر دوش گرفته‌اند.

۲-۶-۱. واژه‌شناسی نهاد پاسداری

«پاسداری» و «نهاد پاسداری» با واژگان گوناگونی معنا می‌شود. برابر واژگان پاسداری عبارت‌اند از:

۱. نگهداری: (حفاظت)؛^۱

۲. نگهبانی: (حراست)؛^۲

۳. در پناه داشتن و پناه‌دهی: (صیانت و مصونیت)؛^۳

پاسداشت: (حفاظت با احترام).

۴. اما هریک از آنها به تنهایی نمی‌تواند بار کامل معنایی پاسداری را حمل کند؛ از این رو برای دریافت بهتر به همگرایی مجموعه‌ای از این معانی نیاز است.

معادل «نگهداری» و «پاس» در زبان انگلیسی واژه‌گارد^۴ (پاسگان) است؛ که فقط به محافظت و نگهبانی اشاره دارد؛ از این رو توانایی انتقال کامل معنای پاسداری را ندارد.

هرگاه بخواهیم فقط یکی از معانی نگاه‌داری یا نگهداری (حفاظت)، نگهبانی (حراست) و پناه‌دهی (صیانت) را برای مفهوم پاسداری در نظر بگیریم، بی‌شک مفهوم پناه‌دهی یا صیانت برای پاسداری کامل‌تر از بقیه معانی و، معنادارتر خواهد بود. این موضوع در بیانات رهبری علیه‌السلام در بیانیه گام دوم انقلاب نیز دیده می‌شود.

در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته آن در مقابل دولت‌های متکبر و مستکبر خصوصیت شناخته‌شده ایران و ایرانی، به‌ویژه جوانان این مرزوبوم به شمار می‌رفته است.

(۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

-
1. Protection.
 2. Guard; guardant; guardian.
 3. Preservation & Protection.
 4. Guard; Lifeguard.

صیانت، به معنای ایجاد پناهگاه و پناه‌بخشی به موضوعی در برابر هرگونه تهدیدات در آینده است.

۲-۶-۲. انگاشت و انگاره‌های نهاد پاسداری (تعابیر)

از مفهوم پاسداری می‌توان انگاشت و انگاره‌های گوناگونی به دست آورد که برخی در ادامه آورده شده است:

۱. پاسداری، به مثابه ابری سایه‌گستر است که در سایه آن از تابش سوزان خورشید در امان خواهیم بود. این انگاره اشاره به رحمت و برکات پاسداری نیز دارد؛
۲. پاسداری، مانند چتری مانع است که هرچند مانند ابری گسترده نیست، می‌تواند سرپناه کوچکی ایجاد کند که مانع از بارش باران خطر و بلاها باشد. این انگاره بیانگر مجهز شدن به تمهیداتی برای رویارویی با خطرات آینده است.
- از این دو انگاشت می‌توان چنین برداشت کرد که پاسداری چتر برافراشته و گسترده دفاعی و امنیتی است؛ از این رو آرامینه یا امنیت، سایه‌ای از دو نهاد دفاع و پاسداری است؛
۳. پاسداری، چونان پناهگاه و دژ همچنین خانه است که در پناه آن در برابر ناملازمات طبیعی از زندگی توأم با آسایش برخوردار خواهیم بود؛ از این رو نباید به آسیب‌های طبیعی و غیرطبیعی به درب، دیوار، ستون و پایه‌های این دژ، پناهگاه و خانه بی‌تفاوت باشیم؛ زیرا بی‌سرپناه خواهیم شد؛
۴. پاسداری، نگهداری از امنیت در موقعیت ویژه است؛ چنان‌که یخ در گرمای سوزان نیاز به حالت ویژه نگهداری می‌شود.

۲-۶-۳. برداشت‌های نهاد پاسداری (تفاسیر)

برداشت‌ها از موضوعی بستگی به نوع نگاه و رویکرد اندیشمندان به آن دارد. در این بخش بیشتر برداشت‌ها از مفهوم پاسداری برگرفته شده از بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام است. برداشت نخست: رابطه نهاد پاسداری با حفاظت و محافظه‌کاری: با نگاه به واژه پاسدار و پاسداری و همچنین به اصل ۱۵۰ قانون اساسی که درباره سپاه است، ممکن است برداشتی محافظه‌کارانه از مفهوم پاسداری به دست آید. به این معنا که برخی پاسداری را

«حفظ وضع موجود» می‌دانند، اما مقام معظم رهبری رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ این شبهه را از مفهوم پاسداری انقلاب اسلامی زدود و چنین فرمودند:

امروز من عرض می‌کنم هویت سپاه که هویت پاسداری است، به معنای یک مفهوم محافظه‌کارانه تلقی نشود. پاسداری یعنی نگه‌داشتن، حفظ کردن. این حفظ کردن را می‌توان با یک تفسیر محافظه‌کارانه معنا کرد؛ یعنی وضع موجود انقلاب را حفظ کنیم، من این را نمی‌گویم. حفظ انقلاب به معنای حفظ وضع موجود نیست، چرا؟ چون انقلاب در ذات خود یک حرکت پیش‌رونده است. آن هم پیشرفت پرشتاب... هدف نهایی، تعالی و تکامل و قرب الهی است... حفظ انقلاب یعنی حفظ همین حالت پیش‌روندگی و پیش‌برندگی، پاسداری از انقلاب به این معناست. (بیانات رهبری،

۵۰/۴/۱۳)

در این بیانات مفهوم هویت پاسداری، که فراتر از حفاظت و حتی دفاع است، آشکار می‌شود؛ به عبارت دیگر، پاسداری نه فقط نگاه‌داری، حفاظت، حراست و صیانت است، بلکه مفهوم نهفته آن، پیشبرد، پیشرفت و گسترش (رشد، حرکت و توسعه) دستاوردهاست. برداشت دوم: رابطه نهاد پاسداری با پیشرفت و گسترش (حرکت و توسعه): رابطه‌ای استوار میان پاسداری و پیشرفت (حرکت به جلو) وجود دارد. پاسداری به معنای سکون نیست، بلکه همراه با پیشرفت است. از رهنمودهای مقام معظم رهبری رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ چنین برداشت می‌شود که در برابر پاسداری محافظه‌کارانه نوع دیگری از پاسداری وجود دارد که می‌توان آن را پاسداری پیش‌برنده و پیش‌ران نامید. با این نگاه، نگهداری و پاسداشت از موضوعی چون انقلاب چنین است که نه فقط حرکت آن متوقف نشود، بلکه به حرکت شتابدار در مسیر خود ادامه دهد و پیشرفت نماید؛ از این رو افزون بر اینکه پاسداری انقلاب، پاسداری پیش‌برنده و پیش‌رونده است، می‌توان آن را پاسداری پیشرفت پرشتاب دانست. پاسداری انقلاب اسلامی پیشبرد و پیشرفت دستاوردهای انقلاب اسلامی نیز می‌باشد. البته این پیش‌رانی و پیش‌برندگی فقط در فضای ملی یا محیط صرفاً نظامی معنا ندارد، بلکه امری فراحوزه‌ای و فراملی است. هرگونه پیشرفت در سایه پایداری، دفاع و پاسداری میسر است. پیشرفت

پاینده، پایدار، ماندگار، جاوید، بادوام و پابرجا^۱ به پاسداری همیشگی (دائمی) نیاز دارد؛ همان‌گونه که پیشرفت پایدار برآیند امنیت پایدار است، امنیت پایدار دستاورد و محصول پاسداری پایدار است. هدف نهاد پاسداری پیشرفت آرامینه (امنیت) و منظور آن گسترش (توسعه) امنیت پایدار است.

برداشت سوم: رابطه نهاد پاسداری با نهاد دفاع: چون هدف نهاد پاسداری پیشرفت (حرکت به جلو) آرامینه (امنیت) و منظور آن گسترش (توسعه)، امنیت پایدار است، پاسداری پیشرفت و گسترش دادن فضای دفاع است. این نوع حفاظت و حراست پیش‌رونده و پیش‌برنده دفاع توسعه‌یافته نیز می‌باشد.

پاسداری، دفاع پرورش‌یافته است. دفاع کارآمد با پاسداری گسترش می‌یابد. پاسداری را می‌توان پیشران موضوع دفاع در نظر گرفت؛ بنابراین پاسداری را می‌توان دفاع پاینده^۲ (دفاع ماندگار) و دفاع پایدار^۳ (دفاع استوار و مقاوم) دانست. دفاع پایدار، دفاعی پاینده، ماندگار، پابرجا و جاوید (دفاع بادوام) است.

پاسداری، پناه‌دهی (صیانت) و نگهداری (حفظ) در برابر هرگونه عوامل آسیب‌زا در زمان حال و آینده می‌باشد. نگهداری و نگهداری (حفاظت و حراست) از دستاوردها، نه فقط در برابر تهدیدات جاری، بلکه صیانت و درپناه‌قراردادن دستاوردها در برابر تهدیدات متصور آینده نیز است. نهاد پاسداری، تهدیدات امنیتی پیش‌رو و آینده را رصد می‌کند و اغلب از دامنه نفوذ تهدیدات پیشی می‌گیرد. پاسداری حفاظت، حراست پیش‌دستانه است و لذا دفاع پیش‌دستانه به شمار می‌رود. نقش پاسداری در این مرحله از دفاع در بیشتر موارد دفاع پیش‌رو، دفاع پیشران و دفاعی پیش‌برنده است.

۴-۶-۲. دریافت و واگویی‌های پاسداری (تعاریف)

بر پایه انگاشت و برداشت‌های گوناگون مطرح‌شده، دریافت و تعریف نگارنده از پاسداری و نهاد پاسداری چنین شده است:

-
1. Durability Improvement.
 2. Durability Defense.
 3. Resistance Defense.

تعریف پاسداری: نگهداری (حفظ) از موضوعی همراه با پاسداشت (احترام) به ارزش‌های آن است.

تعریف نهاد پاسداری: سامانی (نظامی) است که کارویژه (وظیفه) آن پناه‌دهی (صیانت) به موضوعی همراه با پیشرفت و پیشبرد آن تا رسیدن به فزاینده‌گی و فرازش (تکامل و تعالی) است.

۳. رابطه نهادهای پایداری، پادمانی و پاسداری

نهادهای پایداری (مقاومت)، پادمانی (دفاع) و پاسداری (محافظت) حلقه‌های یک زنجیرند. سرشت و نهاد هر یک از آنها چنان با یکدیگر درهم‌تنیده شده است که بیشتر مواقع تمایز آنها از یکدیگر ممکن نیست. ناتوانی و کاستی (ضعف و نقص) در هر یک از آنها موجب گسست در زنجیره دفاعی کشور می‌شود؛ از این رو هیچ‌یک بر دیگری برتری ندارند. این سه نهاد بدون دیگری اثربخشی و کارایی مناسبی ندارند. دفاع بدون مقاومت، مقاومت بدون دفاع، پاسداری بدون پایداری، دفاع بدون پاسداری و... هرگز کارآمد نخواهد بود.

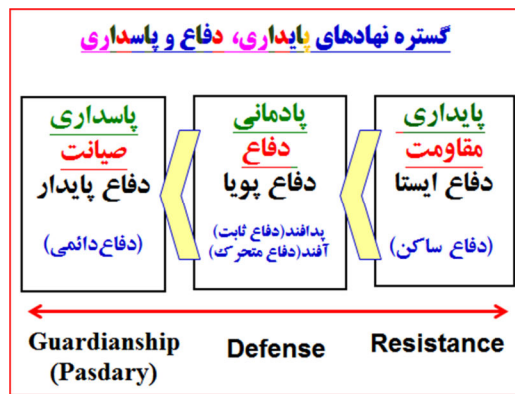
آرامینه و امنیت پاینده و پایدار هنگامی حاصل می‌شود که نهادهای پایداری (مقاومت)، پادمانی (دفاع) و پاسداری (محافظت) به خوبی با یکدیگر در ارتباط باشند و در هم‌افزایی با یکدیگر بکوشند. پاسداری، پشتیبانی کردن از دفاع و پایداری است.

پایداری، ایستادگی (مقاومت)^۱ نهادی است که هم در دفاع و هم در پاسداری وجود دارد و به‌عنوان گام و حلقه نخست از دفاع کارآمد محسوب می‌شود. آنچه پایداری را تقویت می‌کند، مفهوم تاب‌آوری و استواری (تحمل)^۲ است.

پایندگی و پایداری دفاع و پاسداری مراحل و گام‌هایی دارد که در هر مرحله آن اقداماتی صورت می‌گیرد. این موضوع در قالب گستره نهادهای دفاعی در نمودار بعد ترسیم شده است.

1. Resistance, constancy.

2. Endurance / Sustainable.

نمودار ۲. گستره نهادهای دفاعی: پایداری، پادمانی و پاسداری
(منبع: یافته پژوهش)

۱. گام یکم، رفتار پایداری، ایستادگی (مرحله مقاومت):
 - الف) پایش و واپایش: کارهای دیدبانی، کنترلی (اقدامات نظارت و مراقبت)؛
 - ب) درگیری: کارهای رویارویی (اقدامات مواجهه)؛
 - پ) تاب‌آوری: کارها و اقدامات تحمل‌آوری (پدافند عامل و پدافند غیرعامل)؛
 ۲. گام دوم، رفتار دفاع (مرحله مدافعه) پشتیبانی از پایداری (حمایت مقاومت):
 - الف) پدافند: کارهای کنارزدن (اقدامات رفع کردن)؛
 - ب) آفند و پدافند: کارهای پس‌زدن (اقدامات دفع کردن)؛
 - پ) آفند: کارهای نابودکردن و نابودی (اقدامات حذف کردن)؛
 ۳. گام سوم، رفتار پاسداری (مرحله صیانت)، پشتیبانی از دفاع و پایداری:
 - الف) کارهای نگهداری: (اقدامات حراست)؛
 - ب) کارهای نگهداری: (اقدامات حفاظت)؛
 - ج) کارهای بازدارندگی: ^۱ (اقدامات ممانعت)؛ ^۲
 - د) کارهای پیشبرد، پیشرفت و گسترش: (اقدامات حرکت و توسعه).
- کارویژه‌های (وظایف) نهادهای دفاعی در نمودار بعد نمایش شده است.

1. Deterrence.

2. Interdiction.

نمودار ۳. کارویژه‌های (وظایف) نهادهای دفاعی
(منبع: یافته پژوهش)

دفاع و پاسداری جنبه‌های نظامی، انتظامی، غیرنظامی و جنبه‌های نهانی (مخفی) دارد؛ بنابراین به چند دسته کلی تقسیم می‌شود: پاسداری و دفاع نظامی (دفاع در حوزه نظامی یا ارتشی)؛ پاسداری و دفاع انتظامی (پلیس)؛ پاسداری و دفاع غیرنظامی (دفاع در سایر حوزه‌ها)؛ و پاسداری و دفاع نهانی (سازمان‌های آگاهی نهانی یا مخفی).

بازخوانی نهاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

مقام معظم رهبری داماد همواره بر نهادی بودن سپاه تأکید دارند و در این رابطه فرمودند: «سعی کنیم سازمان سپاه، که امروز به صورت یک سازمان مطرح است، حالت نهادی داشته باشد.» (بیانات رهبری، ۸۹/۵/۲۳)

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مطابق اصل ۱۵۰ قانون اساسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، برای دفاع از انقلاب اسلامی و حفاظت از دستاوردهای آن تشکیل شد؛ از این رو پاسداری دو بخش حیاتی (دفاع و حفاظت) دارد. برخی با نگاهی سطحی به اصل ۱۵۰ قانون اساسی^۱ برداشتی محافظه‌کارانه از مفهوم پاسداری داشتند؛ به این معنا که پاسداری

1. Article 150: The Islamic Revolutionary Guards Corps, organized in the early days of the triumph of the Revolution, is to be maintained so that it may continue in its role of guarding the Revolution its achievements. The scope of duties of the Corps, and its areas of responsibility, in relation to the duties and areas of responsibility of the other armed forces, are to be determined by law, with emphasis on brotherly cooperation and harmony among them. "Constitution of the Islamic Republic of Iran," English translation, Iranian Embassy, Ottawa, Canada, 1979.

اصل ۱۵۰: «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، که در روزهای نخستین پیروزی انقلاب تشکیل شده است، ←

یعنی حفظ وضع موجود، اما مقام معظم رهبری عَلَيْهِ السَّلَام این شبهه را از مفهوم پاسداری انقلاب اسلامی زدودند، چنین فرمودند:

امروز من عرض می‌کنم هویت سپاه، که هویت پاسداری است، به معنای یک مفهوم محافظه‌کارانه تلقی نشود. پاسداری یعنی نگه‌داشتن، حفظ کردن. این حفظ کردن را می‌توان با یک تفسیر محافظه‌کارانه معنا کرد؛ یعنی وضع موجود انقلاب را حفظ کنیم. من این را نمی‌گویم. حفظ انقلاب به معنای حفظ وضع موجود نیست. چرا؟ چون انقلاب در ذات خود یک حرکت پیش‌رونده است؛ آن‌هم پیشرفت پرشتاب... هدف نهایی، تعالی و تکامل و قرب الهی است... حفظ انقلاب یعنی حفظ همین حالت پیش‌روندگی و پیش‌برندگی، پاسداری از انقلاب به این معناست. (بیانات رهبری، ۹۰/۴/۱۳)

در سال‌های نخست تشکیل سازمان سپاه در مستندات خارجی برای آن عناوین مختلفی مانند ارتش محافظ انقلاب^۱ استفاده می‌شد. هم‌اکنون برای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی^۲ از واژه کوتاه آی آر جی سی^۳ استفاده می‌شود.

→ به حیات خود با وظیفه حفظ انقلاب و دستاوردهای آن ادامه می‌دهد. وظایف سپاه و حیطه مسئولیت آن در ارتباط با حیطه مسئولیت سایر نیروهای مسلح توسط قانون تعیین می‌شود تا تأکید بر همکاری برادرانه و هماهنگی بین یکدیگر». (۱۵ نوامبر ۱۹۷۹)

Article ۱۵۱ (Basij): The government is oblige[d] to provide a program of military training, with all requisite facilities, for all its citizens, in accordance with the Islamic criteria, in such a way that all citizens will always be able to engage in the armed defense of the Islamic Republic of Iran. The possession of arms, however, requires the granting of permission by the competent authorities. Constitution of the Islamic Republic of Iran"

اصل ۱۵۱ [قانون اساسی در تشکیل بسیج]: «دولت موظف است برنامه آموزش نظامی را با همه امکانات موردنیاز برای همه آحاد برحسب موازین اسلامی فراهم سازد، به طوری که همه مردم همیشه قادر باشند از جمهوری اسلامی ایران دفاع مسلحانه نمایند. گرچه در اختیار داشتن سلاح نیازمند کسب اجازه از مقامات ذیصلاح است.»

1. Army of the Guardians of the Islamic Revolution.
2. Sepah-e Pasdaran-e Enghelab-e Islami.
3. Islamic Revolutionary Guards Corps: IRGC.

- با توجه به کارکرد و کارویژه‌های سپاه، که نوعی سرپرستی قانونی مسائل اساسی انقلاب اسلامی را بر عهده دارد، واژه guardianship به مفهوم پاسداری کمی نزدیک‌تر است.

حضرت امام خامنه‌ای داماد نگاهی ویژه به مفهوم پاسداری از انقلاب دارند و می‌فرمایند: «این پاسداری از انقلاب به چه معنی است؟ این را باید منضبط کنید. این را باید تعریف کنید. این اگر جزء تعریف‌ها نیامده، ممکن است در روش‌ها و مواد آموزشی ایجاد اختلال و مشکل کند.» (بیانات رهبری، ۸۵/۹/۴)

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در طول چهل سال حیات خود با تنش، چالش و آشوب‌های فراوانی روبه‌رو شد. در این مسیر سپاه در چهارچوب نهادهایی چون پاسداری، دفاع (پادمانی کردن) و پاسداری توانست به مدیریت آسیب‌ها، و همچنین به مدیریت تهدیدها پردازد. سپاه به دلیل وجود عناصری چون ایمان، ولایی بودن، انگیزه، انقلابی بودن و... در محیطی آشفته توانست به درستی از انقلاب صیانت و پاسداری نماید. همچنین توانست از تهدیدها فرصت‌های نوین پدید آورد و به پیشرفت‌های شگرف دست یابد. پیش از این مقام معظم رهبری در جمع مسئولان و هیئت علمی دانشگاه امام حسین علیه السلام در رابطه با سپاه آینده فرمودند: «در آن وقت، [آینده] سپاه سازمانی است که هم برای پیش‌بینی دفاع و حفظ امنیت کشور و هم برای دوران صلح، پیشرفت علم، گسترش مفاهیم علمی و سازندگی و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد.» (بیانات رهبری، ۷۴/۷/۱۸)

سپاه، نهادی دفاعی است. مفهوم نهاد پاسداری فقط در سازمان (سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) یا بسیج خلاصه نمی‌شود. در اینجا بسیار نیکوست تا سخنی را از شهید، امیر سرلشکر ولی‌الله فلاحی از ارتش سرافراز جمهوری اسلامی ایران نقل کنیم که بارها از صداوسیما جمهوری اسلامی نیز پخش شده است. آن شهید والا مقام می‌گوید: «ارتش جمهوری اسلامی ایران، پاسدار نظام و انقلاب اسلامی است.»، به عبارتی دیگر ارتش جمهوری اسلامی ایران، نیروی انتظامی و پاسداران گمنام امام زمان علیه السلام بخش‌های بسیار مهمی از نهاد پاسداری از نظام و انقلاب اسلامی‌اند.

روش‌شناسی نوشتار و پژوهش

در این بخش، نخست با گذری کوتاه، روشگان (متدولوژی) پردازش داده‌ها توضیح داده می‌شود. سپس با روش یادشده به پردازش داده‌ها (روابط و نوع تأثیر آنها بر یکدیگر) به

یافته‌های پژوهش خواهیم رسید. در این مسیر بیشتر دریافت‌های پیشین بازاندیشی می‌شود. این پژوهش به لحاظ ماهیت، تحقیقاتی کیفی و به لحاظ اهداف، در زمره پژوهش‌های بنیادی است. روش پژوهش این نوشتار توصیفی، تحلیلی و از منطقی استقرایی بهره می‌برد و در آن از فنون هم‌اندیشی گروهی استفاده شده است. شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایت‌هاست.

در شیوه پردازش داده‌ها از روش تحلیل گفتمان یا دریافت دال^۱ و مدل‌ها^۲ بهره‌برداری شده است. همچنین در شیوه پردازش داده‌ها از روش پژوهشی داده بنیاد^۳ نیز بهره‌برداری شده است که در چند دهه اخیر از آن استفاده می‌شود و کارایی خود را تا حد قابل قبولی به اثبات رسانیده است.

مسئله این پژوهش براساس پرسش آغازین شکل گرفته است. پرسش‌های آغازین با واژه پرسشی (کلمه سؤالی) آیا آغاز می‌شوند و فقط دو پاسخ اصلی (بله، خیر)، و پاسخ فرعی «نمی‌دانم» دارد. این پرسش‌ها برای فهم اولیه و زیربنایی هر موضوع به کار می‌روند. تفاوت پرسش‌های آغازین با پرسش‌های بنیادین در این نکته است که هرگاه یکی از پاسخ‌های (بله، خیر) به پرسش چنان باشد که کل تحقیق ضرورت خود را از دست دهد، چنین پرسشی، پرسش بنیادین است. پرسش آغازین این پژوهش از میان این پرسش‌ها به دست آمده است. پرسش‌های پرسشنامه الگوی پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب:

- آیا می‌توان مفهومی بالاتر و والاتر از مفهوم دفاع (فردافع) را تصور نمود؟ (نام آن چیست؟)

- آیا پیش از مرحله دفاع کردن، مرحله اقدامی وجود دارد؟

- آیا در برابر تهدیدات پیچیده و هوشمند امروزی، دفاع و اقدامات دفاعی کافی است؟

- آیا با پس‌زدن عامل هراس‌افکن (دفع عامل تهدید) کار دفاع خاتمه می‌یابد؟

- آیا با پس‌زدن عامل هراس‌افکن (دفع عامل تهدید) امنیت حاصل می‌شود؟

1. Implication; Indication.

2. Agument; Argumentum; Reason.

3. Grounded Theory Method (GTM).

- آیا دفاع حداکثری، کامل و همه‌جانبه وجود دارد؟ (ویژگی آن چیست؟)
- آیا دفاع کامل سطح‌بندی دارد؟ (سطوح آن چیست؟)
- آیا دفاع کامل رتبه‌بندی دارد؟ (رتبه‌های آن چیست؟)
- آیا پایداری (مقاومت) همان دفاع کردن است؟
- آیا مفهوم دفاع دربرگیرنده پایداری (مقاومت) می‌باشد؟ یا (پایداری دربرگیرنده دفاع است؟)
- آیا پاسداری، همان دفاع کردن است؟
- آیا پایداری (مقاومت)، همان پاسداری است؟ (یا پاسداری دربرگیرنده پایداری است).
- آیا مفهوم پاسداری، فقط حفاظت (نگهداری) است؟
- آیا مفهوم پاسداری، فقط حراست (نگهبانی) است؟
- آیا مفهوم پاسداری، صیانت (پناه‌دهی) است؟
- آیا مفهوم دفاع دربرگیرنده همه اقدامات اعم از رویارویی (مواجهه)، ایستادگی (مقابله)، پایداری (مقاومت)، پس‌زدن (دفع کردن)، کنارزدن (رفع کردن)، نابودی (حذف) و بازداری (ممانعت) از تهدیدات است؟
- رابطه پاسداری با مفاهیم پیشرفت و پیشبرد چیست؟
- با توجه به پرسش‌های پیشین، پرسش بنیادین چنین می‌شود:
- آیا در گام دوم انقلاب، چهارچوب و نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری به بازنگری و پیشرفت نیاز دارند؟

۴. فرآوری و پردازش داده‌ها و یافته‌های پژوهش

پس از گردآوری داده‌ها و پایش اطلاعات، تشخیص مفاهیم کلیدی^۱ به گزینش گزاره‌های بنیادین نیازمند است. توانایی پژوهشگر برای مطالعه داده‌ها و درک روابط بین متغیرها همواره عامل مهمی در کیفیت انجام دادن تحقیق است. کشف این روابط که بیشتر پنهان‌اند، به ابتکار و نوآوری در فرآوری براساس گزاره‌های نهایی نیاز دارد.

1. Key Concept.

۴-۱. فرآوری و پردازش داده‌های پژوهش

با گردآوری داده‌ها و یافتن گویه‌ها، گزاره‌های بنیادی در جدولی که دسته‌بندی شد:

جدول ۱. جدول داده، گویه و گزاره‌های به‌دست‌آمده

رد	داده	گویه (مقوله) به‌عنوان مدلول	گزاره‌های بنیادین به‌عنوان دال	
۱	الگو	الگوی پیشرفت	«الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی» (بیانیه) الگوی پیشرفت نهاد پاسداری (نگارنده)	
۲	بیانیه رهبری	بیانیه گام دوم	بیانیه رهبری در گام دوم انقلاب اسلامی (بیانیه)	
۳	پیشرفت	تناسب پیشرفت انقلاب	متناسب با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	
۴		تناسب پیشرفت سپاه	متناسب با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و فرمان رهبری به سپاه	
۵		نرخ پیشرفت انقلاب	نرخ فزاینده و شگفت‌آور پیشرفت انقلاب (بیانیه)	
۶		مراحل پیشرفت انقلاب	مراحل خودسازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی (بیانیه)	
۷		چشم‌انداز پیشرفت	ارائه الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی (بیانیه)	
۸		نگره (نظریه)	توان نگره‌پردازی نوین	نظریه آغاز عصر جدید در جهان (بیانیه)
۹				نظریه نظام انقلابی (بیانیه)
۱۰	مدیریت	مدیریت انقلابی	ورود عنصر اراده ملی (جان‌مایه پیشرفت همه‌جانبه حقیقی) (بیانیه)	
۱۱			مدیریت انقلابی کانون مدیریت کشور (بیانیه)	
۱۲	ژرفای راهبردی (عمق استراتژیک)	ژرفابخشی راهبردی	برخوردار از ژرفای راهبردی (عمق) در منطقه و جهان	
۱۳	ژرفای دگرگونی (عمق تغییر)	ژرفای پیشرفت	دگرگونی (تغییر) دگردیدی (تحول) دگرش (تبدیل و انقلاب)	
۱۴	بدیع و خلاق	نوآوری گسترده	آفرینش گسترده گزینه‌های نوآورانه	

۱. پرهیز از محافظه‌کاری و جوان‌ماندن	فرمان رهبری به سپاه (مهرماه ۱۳۹۸)	فرمان رهبری	۱۵
۲. آمادگی برای نقش‌آفرینی در حوادث بزرگ			۱۶
۳. استمرار نگاه فرامرزی			۱۷
۴. هشیاری			۱۸
۵. ارزیابی دقیق واقع‌بینانه از دشمن			۱۹
۶. نداشتن ترس و هراس از دشمن			۲۰
۷. همکاری و هم‌افزایی با دستگاه‌های نظام			۲۱
۸. مردمی بودن			۲۲
۹. جهادی کار کردن			۲۳
۱۰. افزایش معنویت			۲۴
نهادهای: پاسداری (مقاومت) پادمانی (دفاع) و پاسداری	نهادهای امنیتی	نهاد	۲۵
ایستادگی در رویارویی‌ها و تاب‌آوری (بیان رهبری)	نهاد پاسداری (مقاومت)		۲۶
دفاع کامل و همه‌جانبه (بیان رهبری)	نهاد دفاع (پادمان)		۲۷
پاسداری پیش‌رونده و پیش‌برنده (بیان رهبری)	نهاد پاسداری		۲۸
نهاد نوین پاسداری	نهادسازی		۲۹
جهت‌گیری‌های معطوف به آینده و امید	آینده و امید	آینده‌اندیشی	۳۰
ثمرات بالنده و فراگیر علم و فناوری (بیانیه)	دانایی و توانایی	دانش (علم) فناوری (تکنولوژی)	۳۱
تبدیل صنعت مونتاژ به فناوری بومی (بیانیه)			۳۲
درخشش در رشته‌های مهم و کسب جایگاه مرجعیت در آن (بیانیه)			۳۳
برجستگی محسوس در مهندسی از جمله صنایع دفاعی (بیانیه)			۳۴
دو دهه رستاخیز علمی در کشور (بیانیه)			۳۵
بایدهای عبور از مرزهای کنونی دانش در رشته‌های مهم (بیانیه)			۳۶
امنیت پاینده و پایدار (دائمی و مقاوم)	امنیت (آرامینه)	امنیت	۳۷
آمادگی نقش‌آفرینی در رویدادهای بزرگ (بیان رهبری)	رویدادهای بزرگ	رویدادها	۳۸

۳۹	جهانی	جهان‌محوری	دارای ساحت امنیت جمعی و امنیت جهانی
۴۰	بقا	پابرجا بودن	رهیافت‌های پایدارتر
۴۱	توان (قدرت)	قدرت و اقتدار	قدرت چندبعدی (سخت و نرم)
۴۲	چندجانبه	ابعاد و حوزه	چند حوزه‌ای و چندبعدی بودن
۴۳	عاملیت	کنشگری	کنشی، واکنشی و غیرعامل بودن
۴۴	همگرایی (تلفیق)	همگرایی نهادها	پایامن: همگرایی نهادهای پایداری و امنیت
۴۵			دفاامن: همگرایی نهادهای دفاع و امنیت
۴۶			پاسامن: همگرایی نهادهای پاسداری و امنیت
۴۷	سازمان	سازمان‌های دفاعی	سازمان‌ها دفاع (نظامی، غیرنظامی، انتظامی و پنهانی)
۴۸	سامان (نظام)	نظام جامع	سامان‌ها (رهیافت، رفتار، سازمان، ساختار، ابزار، روش)
۴۹	معنویت	معنویت و اخلاق	امداد به نهادهای اجتماعی در معنویت و اخلاق

(منبع: یافته پژوهش)

با تعیین گزاره‌های بنیادین، تأثیر و رابطه بین آنها به دست آمد. بیشتر این رابطه‌ها در بیانات مقام رهبری «لَا تَلْزَمُ» به صراحت یافت می‌شد که کار پژوهش را آسان‌تر می‌کرد، اما سنجش مجدد آنها به عمق بخشی پژوهش یاری رساند. در این نوشتار تلاش شد برای هریک از این روابط، نماد و نمایه (مدل و الگو) نیز ترسیم شود. در ادامه یافته‌های پژوهش به ترتیب بیان می‌شوند.

۴-۱-۱. رابطه پایدار مدیریت پیشرفت و مدیریت تحول

جهان همواره در حال تغییر و تحول (دگرگونی و دگردیسی) است. اصل دگرگونی یا تغییر اصلی ثابت و بنیادی‌ترین اصول این جهان است؛ چنان که همه چیز به غیر از اصل تغییر، در تغییر است. بدون تغییر جهان محکوم به فناست. همه افراد، گروه‌ها، سازمان، نهادها و جوامع ناگزیرند، رابطه خود را با تغییر مشخص سازند. داشتن نگاه ژرف و آینده‌اندیشانه به دگرگونی‌های جهان، حیاتی‌ترین راهبرد برای ادامه زیست و پیشرفت هر سازمانی در جهان پیچیده امروزی است. میان دگرگونی (تغییر) و پیشرفت و نوع مدیریت آنها رابطه پایداری

وجود دارد. دگرگونی (تغییر) و تحول لازمه پیشرفت (حرکت به جلو) است. این دو موضوع با یکدیگر همبستگی و پیوستگی دارند.

حضرت امام خامنه‌ای دامنه‌ای در راستای توجه به موضوع مهم تحول و پیشرفت می‌فرماید: «قاعده هر کار مستمر، به‌خصوص وقتی [فرد یا سازمانی] وظیفه بزرگی بر عهده دارد، این است که به‌طور دائم در حال تحول و پیشرفت باشد.» (بیانات رهبری، ۷۰/۶/۲۵) مقام معظم رهبری دامنه‌ای همواره تحول و پیشرفت را همراه و ملازم یکدیگر در نظر گرفته، و از خواسته‌های ایشان، تعیین الگوی پیشرفت و مدیریت آن است:

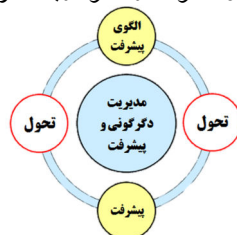
«خوب، این تحول برای چیست؟ برای پیشرفت.» (بیانات رهبری، ۸۵/۸/۱۸)

تعیین الگوی پیشرفت هم لازم است. الگوی پیشرفت چیست؟ ما باید این را مشخص کنیم. اگر این را مشخص کنیم، آن وقت در برنامه‌ریزی‌ها، اولویت‌ها، تقدم‌ها، برنامه‌ها، زمان‌بندی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های ما اثر می‌گذارد؛ به دنبال خود فرهنگ‌سازی می‌آورد؛ در گفت‌وگوی نخبگان خودش را نشان می‌دهد و به ذهنیت عامه مردم سرریز می‌شود.» (همان)

«تحول برای پیشرفت است. باید بدانیم و تعریف کنیم معنای پیشرفت را، بعد باید الگوی

پیشرفت را مشخص کنیم. بعد هم آن را مدیریت کرد.» (بیانات رهبری، ۸۶/۶/۱۸)

رابطه مدیریت راهبردی پیشرفت و تحول در نمودار بعد ترسیم شده است.

نمودار ۴. نمایی از رابطه مدیریت پیشرفت و مدیریت تحول
(منبع: یافته پژوهش)

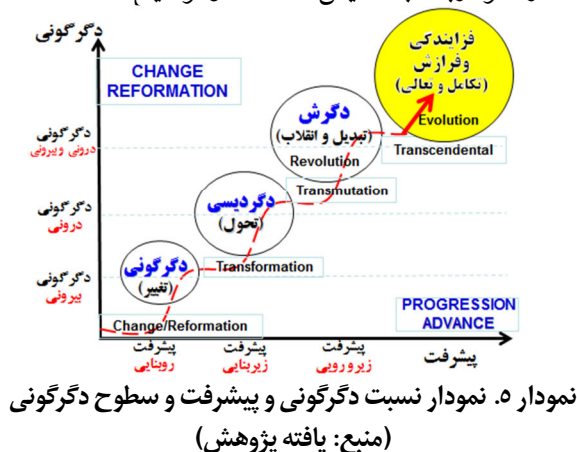
سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در سنوات گذشته - حدود یک دهه - در حال آزمودن طرح‌های تحولی بود. دلیل آن نیز اهمیت و توجه به اصل تغییر و سرشت در حال گذار و تغییر جهان است. با توجه به اینکه نباید در این مرحله متوقف ماند، اکنون و در گام دوم انقلاب، سپاه باید وارد مرحله پیشرفت شود و الگوی پیشرفت خود را مشخص نماید.

سپاه برای پاسداری و پاسداری انقلاب اسلامی نه فقط به تحول و پیشرفت نیاز دارد، بلکه لازم است الگویی پیشگام برای دیگر سازمان‌ها در گام دوم انقلاب اسلامی باشد. بنابراین به شدت به الگوی پیشرفت مرفی و نوین برای رسیدن به سپاه نوین و پیشرفته نیازمند است.

۴-۱-۲. تناسب میزان دگرگونی با میزان پیشرفت و فرایند آن

در بیشتر موارد، واژگان تغییر، تحول، تبدیل، تکامل و... در گفتار و نوشتار به جای یکدیگر استفاده می‌شوند، اما این واژگان با وجود ارتباط و شباهتشان با یکدیگر، تفاوت‌های فراوانی دارند. سنجۀ شناخت مفاهیم دگرگونی^۱ (تغییر)، دگردیسی^۲ (تحول) و دگرش^۳ (تبدیل و انقلاب^۴) در ژرفای دگرگونی یا (عمق تغییر) پدیده‌هاست.

هرگونه پیشرفت و پیشبردی به دگرگونی (تغییر)، دگردیسی (تحول) و دگرش (تبدیل و انقلاب) نیاز دارد. برای رسیدن به فزاینندگی و فرازش (تکامل و تعالی) باید همواره در حالت دگرگونی و پیشرفت بود. برای سهولت در دریافت رابطه پیشرفت و دگرگونی، سطوح و فرایند گام‌های دگرگونی، با تلافی دو محور دگرگونی و محور پیشرفت این دو موضوع با یکدیگر سنجیده شده‌اند که در نمودار بعد به نمایش گذاشته، و توضیح داده شده است.

1. Change; Reformation.
2. Transformation.
3. Transmutation.
4. Revolution.

ژرفای دگرگونی (عمق تغییر) می‌تواند شاخصی برای شناخت تفاوت مفاهیم دگرگونی (تغییر) و دگردیسی (تحول) و حتی تبدیل و انقلاب در پدیده‌ها باشد. در برداشتی ساده و روان، هرگاه دگرگونی بیرون (ظاهر) به عمق پدیده نفوذ کند، حالت درونی آن پدیده را جابه‌جا خواهد نمود؛ از این رو دگردیسی (تحول) همان دگرگونی (تغییر) است، اما در درون پدیده؛ به عبارتی دیگر، دگرگونی (تغییر) تعویض موقعیت، و دگردیسی (تحول) تعویض وضعیت و حالت پدیده‌ای است.

ژرفای دگرگونی در پدیده‌ها حالات و سطوح گوناگونی را به وجود می‌آورد. سه سطح دگرگونی به فراخور میزان نیاز به پیشرفت در هر پدیده عبارت‌اند از:

سطح نخست: دگرگونی بیرونی (سطح تغییر)؛ به معنای عوض شدن چهره یا گونه است و در شکل بیرونی پدیده‌ها و به‌طور آشکارا (در ظاهر) نمود بیشتری می‌یابد. این سطح به بازانندیشی و بازنگری ظاهری می‌پردازد و به پیشرفت روبنایی دست می‌یابد (این حالت بیشتر در جابه‌جایی موقعیت‌ها نمود می‌یابد).

تعریف دگرگونی (تغییر): جایگزین شدن گونه، چهره و رخسار بیرونی پدیده‌ای با گونه، چهره و رخسار بیرونی نوین، یا جابه‌جایی در موقعیت و جایگاه است؛

سطح دوم: دگرگونی درونی (سطح تحول) در درون (باطن)، پنهان و نهان پدیده‌ها بروز می‌یابد. دگرگونی درونی را، که موجب دگرگون شدن حالت پدیده می‌شود، گردیدن، دگرشدن یا دگردیسی (تحول) می‌توان نامید. این سطح فقط به بازانندیشی و بازنگری درونی می‌پردازد و به پیشرفت زیربنایی دست می‌یابد (این حالت بیشتر در جابه‌جایی وضعیت‌ها نمود می‌یابد).

تعریف «دگردیسی» (تحول): جایگزین شدن حالت درونی پدیده‌ای با حالت درونی نوین یا جابه‌جایی در وضعیت و حالت است؛

سطح سوم: دگرش درونی و بیرونی (سطح تبدیل و انقلاب). در واقع این حالت بروز هم‌زمان، ژرف و ناگهانی دگرگونی درونی و بیرونی است. هرچند ممکن است دگرگونی درونی به تدریج شکل گیرد، نمود بیرونی و ظاهری آن بیشتر به صورت جهش است. هرگاه دگرگونی همراه با جابه‌جایی در موقعیت و وضعیت باشد، پدیده به موجود دیگری تبدیل می‌شود که آن را دگرش (تبدیل) یا انقلاب می‌نامیم.

تعریف «دگرش» (تبدیل و انقلاب): هم‌زمانی دگرگونی در درون و بیرون (ظاهر و باطن) پدیده‌ای یا جابه‌جایی هم‌زمان در موقعیت و وضعیت همراه با جهش ناگهانی است. درباره مفهوم دگرش (تبدیل و انقلاب) بیان چند نکته ضروری است. نخست: تحول (دگردیی) منشأ انقلاب (دگرش) است. در بیشتر موارد گام نخست تحول با ایجاد تغییرات آغاز می‌شود؛ به عبارت دیگر برای تحول بزرگ، باید گام‌های کوچک تغییر برداشته شود؛ از این رو همواره تغییرات کوچک نیز مثبت پنداشته می‌شوند؛ دوم: گاهی در سازمان‌ها تغییرات، جایگزینی (آلترناتیو) برای تحول معرفی می‌شود که در این حالت تغییرات، خود مانع تحول خواهند شد. آن‌گاه مشاهده می‌شود که سازمان‌ها سرگرم تغییرات متعدد و متکثر می‌شوند و مشکلات ناشی از تغییرات پیاپی، مانع تحول واقعی خواهد شد.

در این باره، بنا بر تشخیص مدیران راهبردی در گام دوم انقلاب، برخی سازمان‌ها فقط به تغییر، برخی به تحول نیاز دارند و برخی دیگر به دگرش و تبدیل کامل (انقلاب) نیازمندند؛ به عبارتی دیگر در گام دوم انقلاب نیز نیازمند انقلابیم.

۴-۲. یافته‌های پژوهش (طرح الگو و محورهای پیشرفت نهاد پاسداری)

محورهای پیشنهادی الگوی پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب اسلامی، برگرفته شده از فرمایشات مقام معظم رهبری عَلَيْهِ السَّلَامُ و مؤلفه‌های شناسایی شده در همه سازمان‌هاست. ایشان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می‌فرمایند:

اکنون به شما فرزندان عزیزم در مورد چند فصل اساسی توصیه‌هایی می‌کنم. این سرفصل‌ها عبارت‌اند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، سبک زندگی. اما پیش از هر چیز، نخستین توصیه من، امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه قفل‌ها، هیچ گامی نمی‌توان برداشت. (بیانات رهبری، ۹۷/۱۱/۲۲)

بر همین اساس، محورهای پیشنهادی الگو یک مرکز و شش محور دارد و پیشرفت در این نظام‌های را شامل می‌شود.

- پیشرفت نظام رهیافتی (بازاندیشی و نواندیشی در اندیشه، دانش، نظریات و...)
- پیشرفت نظام رفتاری (معنویت، انگیزش، بهینه‌سازی دستورالعمل‌ها، هدایت و هماهنگی، مدیریت و فرماندهی)؛

- پیشرفت نظام ساختاری و ارکانی (تدوین ارکان نوین پاسداری)؛
- پیشرفت نظام سازمانی و شبکه سامانه‌ها (سازمان نیروها و بهبود نظام‌ها و سیستم‌ها)؛
- پیشرفت نظام روشگانی و فرایندی (تدوین شیوه، روش، فرایند و سازوکارهای بومی)؛
- پیشرفت نظام ابزاری و فناوری (دستیابی به تجهیزات نوین، فناوری‌های همگرا و هوشمندسازی).

مرکز و پایه اساسی پیشرفت‌ها: همانا پیشرفت در سرمایه انسانی (تربیت پایوران: چابک، معنوی، نواندیش، دگراندیش، آینده‌اندیش و ولایی) است. این محورها در نمودار بعد ترسیم شده است.

نمودار ۶. محورهای پیشرفت در الگوی پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب اسلامی
(منبع: یافته پژوهش)

به جهت اهمیت نظام‌های برشماری شده پیشرفت در هر یک از نظام‌ها را توضیح می‌دهیم.

۴-۲-۱. پیشرفت در نظام رهیافتی (اندیشه و دانش)

دستیابی به اندیشه نو و دگراندیشی بسیار دشوار است که فقط با سازوکارهای پیچیده اندیشه به دست می‌آید. دستیابی به اندیشه‌ورزی ژرف، دانش و نظریه‌پردازی بنیانی در هیئت یا

کارگروه‌های اندیشه‌ورز (اتاق‌های فکر) امکان‌پذیر خواهد بود. در این رابطه امام خامنه‌ای دامپله می‌فرماید:

در درجه اول، پیشرفت در عرصه فکر است. ما بایستی جامعه را به سمت یک جامعه متفکر حرکت دهیم؛ این هم درس قرآنی است. شما ببینید در قرآن چقدر «لقوم يتفكرون»، «لقوم يعقلون»، «أفلا يعقلون»، «أفلا يتدبرون» داریم... ما باید جوشیدن فکر و اندیشه‌ورزی را در جامعه خودمان به یک حقیقت نمایان و واضح تبدیل کنیم. البته این از مجموعه نخبگان شروع خواهد شد، بعد سرریز خواهد شد به آحاد مردم... (بیانات رهبری، ۹۱/۸/۲۳)

ایشان در خطابی مستقیم به سپاه در برابر دشمنان چنین می‌فرمایند: «امروز سپاه، فکر لازم دارد...» (بیانات رهبری، ۸۴/۴/۲۱)

موضوع‌هایی لازم است که در این محور بازناندیشی شوند، عبارت‌اند از: بازناندیشی در دستگاه اندیشه (نظام فکری): این موضوع منشأ صدور همه دانش‌ها، دیدگاه‌ها و رهیافت‌هاست؛ از این رو موتور پیشران دیگر حوزه‌ها به شمار می‌رود. برای رسیدن به سپاه اندیشه‌ورز نیاز به بازناندیشی در دستگاه و نظام اندیشه‌هاست؛ بازننگری در دانش، پژوهش، آموزش و پرورش: آیا دانش دفاعی و دانش دفاع نظامی برای پاسداری کفایت می‌کند؟ اساساً آیا دانش پاسداری وجود دارد و تابه‌حال به رشته تحریر درآمده است؟ آیا آموزش‌های فعلی در راستای دانش پاسداری می‌باشند؟ آیا پژوهش‌های پرهزینه (به‌ویژه در علوم انسانی) به نتیجه می‌رسند و کاربردی می‌شوند؟ نواندیشی در دیدگاه‌ها و نگره‌ها: طرح نگره‌های نوین (نظریه‌های جدید) با راه‌اندازی کرسی‌های نظریه‌پردازی حاصل خواهد شد؛

دگراندیشی و طرح رهیافت‌های نوین پاسداری: در این رابطه با پرسشی بنیانی روبرویم، مبنی بر آنکه آیا سرشت و نهاد مفهوم پاسداری با سرشت و نهاد مفاهیم دفاع و دفاع نظامی یکسان است؛ به عبارت دیگر، آیا پاسداری همان دفاع نظامی است؟ همچنین باید به این پرسش پاسخ داد که آیا برای پاسداری و پاسداشت انقلاب اسلامی به رهیافت‌های مرسوم مشتمل بر (دکترین، سیاست، راهبرد، ترفند، فنون طرح و برنامه‌ها...)

نیاز داریم؟ یا اینکه سپاه باید در گام دوم انقلاب اصول، قواعد، قوانین، ارکان و رهیافت‌های مرسوم رهیافت‌های نوین پاسداری را بازتعریف کند؟

امام خامنه‌ای داماد در این بیانیه می‌فرماید: «دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است.» (بیانات رهبری، ۹۷/۱۱/۲۲)

ایشان پیش از این بیانیه نیز بر اندیشه و اندیشه‌ورزی تأکید فراوانی داشتند: «... یکی این است که کشور در مقولات زیربنایی، نیاز شدیدی دارد به فکر، اندیشه و اندیشه‌ورزی... خوب، ما اینجا هم گفتیم که برویم فکری بکنیم برای فکر، برای اندیشه‌ورزی، فعال کردن اندیشه‌ها...» (بیانات رهبری، ۹۱/۸/۲۳).

۴-۲-۲. پیشرفت در نظام رفتاری

نظام رفتاری، نظام انگیزش و فرهنگ رفتار سازمانی، معنویت و اخلاق در همه‌سازمان‌ها، به‌ویژه در نهاد سپاه اهمیت والایی دارد. مهم‌ترین موضوع در این محور، آگاهی بخشی به تفاوت‌های مفاهیم دفاع و پاسداری همچنین دفاع نظامی و پاسداری است که موجب تفاوت‌های رفتاری چشمگیری می‌شود. در این باره با این پرسش بنیانی روبه‌رویم که آیا همه‌اصول، قواعد، قوانین، ارکان و رفتارهای مفهوم دفاع، و به‌ویژه دفاع نظامی، به رفتار پاسداری تعمیم‌پذیر است؟

بیانات و فرمایشات امام خامنه‌ای داماد در این باره چنین است:

... داعیه سپاه پاسداران، داعیه بزرگی است. پاسداری از انقلاب اسلامی، که حالا مختصری عرض خواهیم کرد، این معنا [معنای پاسداری] با همه ابعاد آن، با همه ابزارها و وسایل ممکن، در وجود مقدس سیدالشهدا علیه السلام متجسد است؛ نه اینکه دیگران نکردند یا نخواستند بکنند، بلکه به این معنا که خانه پر این حرکت در رفتار دوران ده‌ساله امامت سیدالشهدا علیه السلام تحقق پیدا کرده است. (بیانات رهبری، ۹۰/۴/۲۳).

در این باره موضوعات برشماری شده در ادامه متن به بازنگری نیاز دارند:

اخلاق و معنویت: بی‌تردید پایه همه رفتارها در معنویت و اخلاق است. رهبر معظم انقلاب داماد در بیانیه گام دوم انقلاب می‌فرماید:

اخلاق و معنویت، البته با دستور و فرمان به دست نمی‌آید، پس حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند؛ اما اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند؛ و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند... ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر، امکان بسیار خطرناکی در اختیار کانون‌های ضد معنویت و ضد اخلاق نهاده است.»؛ (بیانات رهبری، ۹۷/۱۱/۲۲)

اصول آیینی یا آیین پاسداری: این اصول، که گاهی از آن با عنوان دکترین‌ها نیز یاد می‌شود، منشأ صدور آیین‌نامه‌هاست. برای اینکه بتوان در مفهوم پاسداری از اصول جنگ و اصول صلح مرسوم، به همان صورتی که وضع شده‌اند، استفاده کرد، لازم است آنها بازبینی شود و شاید لازم باشد سپاه اصول تکامل یافته پاسداری را تدوین کند؛

آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های میدانی: آیین‌نامه‌ها بخش مهم رفتار سازمان است و نوع رفتار سازمانی را مشخص می‌کنند. تبلور نظام رفتاری در تدوین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های میدانی (اف - ام‌ها) مشاهده می‌شود. نظام رفتاری سپاه با دوستان و دشمنان انقلاب الگویی ویژه دارد، اما به تبیین دقیق علمی نیز نیازمند است. مقام معظم رهبری علیه‌السلام در این مورد می‌فرماید:

مبادا ظرافت‌هایی که در نوع برخورد انقلاب با دشمن مورد نظر است، مورد غفلت قرار بگیرد. ببینیم که امروز نقشه دشمن در مورد انقلاب چیست. به تعبیر متعارف و رایج، سناریوی دشمن را حدس بزنیم، ببینیم دنبال چیست. اگر توانستیم درست بفهمیم، درست حدس بزنیم و در مقابل سناریوی دشمن رفتار و اعمال خودمان را برنامه‌ریزی کردیم، قطعاً دشمن شکست خواهد خورد؛ (بیانات رهبری، ۹۰/۳/۸).

سبک مدیریت و فرماندهی: در نظام رفتار درون‌سازمانی سپاه، نه فقط رفتار هریک از پایوران مورد نظر است، بلکه سبک و شیوه‌های رهبری، فرماندهی و مدیریت نیز بررسی می‌شود. حضرت امام خامنه‌ای علیه‌السلام در بیانیه گام دوم انقلاب می‌فرماید: «انقلاب، عنصر اراده ملی را، که جان‌مایه پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی است، در کانون مدیریت کشور وارد کرد.»؛ (بیانات رهبری، ۹۷/۱۱/۲۲)

و جوه تمایز نهاد سپاه با دیگر نیروهای مسلح، شیوه مدیریت و رهبری منحصر به فرد آن است. این شیوه قابلیت کارایی و اثربخشی در حوزه‌های غیرنظامی را نیز دارد اما این شیوه، که برگرفته از سیره شهدای بزرگوار آن است، هنوز به صورت قانونمند و دانشی عرضه نشده. با وجود چنین توانایی‌هایی سپاه در گام دوم انقلاب به پیشرفت، ارتقا و افزایش اخلاق، معنویت در نظام رفتاری، و به‌ویژه؛ در نظام انگیزشی خود و برانگیزاننده دوستان انقلاب نیازمند است.

۴-۲-۳. پیشرفت در نظام ساختاری و ارکانی

از عوامل مهم پیشرفت توجه به ساختار و ارکان است. رابطه استواری میان ساختار، سازمان و سامانه‌ها وجود دارد. ساختارشناسان معتقدند برای شناخت دقیق پدیده‌ای در گام نخست باید ساختار آن پدیده را شناخت. ساختار، بخش‌های گوناگون سازمان و ارتباطات حقیقی و پنهان میان آنهاست. این ارتباطات بیانگر نقش، جایگاه و کارویژه‌ها (وظایف) هر فرد، گروه و بخش در سازمان است.

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمونه خوبی برای این ارتباط است. ساختار این مجموعه براساس حدیث نبوی «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» پایه‌ریزی شده است که شاکله اصلی و استخوان‌بندی ارتباطات فراسازمانی عناصر این مجموعه را تبیین می‌کند. سپس با بهره‌گیری از قالبی نظامی، به سازمان‌دهی اقدام می‌کند و در به‌کارگیری نیروها می‌کوشد. مهم‌ترین موضوعات این محور عبارت‌اند از:

ارکان بنیانی پاسداری: آیا ارکان دفاع نظامی پاسخگوی نیازهای سازمانی فرانظامی چون سپاه خواهد بود؟ در سراسر جهان، سامان و سامانه‌های دفاع نظامی و زیرسامان (زیرنظام) آنها ارکان یا پایه‌های معینی دارند. دفاع نظامی بدون ارکان یا پایه‌های دقیق فرومی‌پاشند. ارکان یا پایه‌های دفاع نظامی را به اشکال گوناگونی می‌توان دسته‌بندی کرد. در بیشتر کشورها، از جمله در کشور ما، دفاع نظامی به پنج رکن: ۱. رکن نیروی انسانی (پرسنل)؛ ۲. رکن اطلاعات؛ ۳. رکن عملیات؛ ۴. رکن پشتیبانی و تدارکات (لجستیک)؛ و ۵. رکن توان مردمی دسته‌بندی می‌شود. بی‌شک ارکان سازمان نهادی یا نهاد سپاه با دیگر سازمان‌ها متفاوت

خواهد بود. نهادها نوعی سازمان با ارکان و ویژگی‌های منحصر به فردند. بازاندیشی در ارکان پاسداری و آفرینش ارکان نوینی چون رکن دانش و نگرش و... موجب تحول و پیشرفت شگرف ساختار سپاه خواهد شد؛ از این رو سپاه نوین نیازمند ارکان نوین خواهد بود؛

بخش‌های نظام ساختاری: دو بخش اصلی همه سازمان‌ها شامل صف و ستاد است. نیروهای انسانی در دو بخش صف به معنای نیروهای حاضر در صحنه برای اجرا و اجرای کارها و بخش ستاد به معنای افراد تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار سازمان‌دهی می‌شوند. سپاه رابطه خود را با مفهوم ستاد (بخش همنام آن) مشخص سازد.

۴-۲-۴. پیشرفت در نظام سازمانی و شبکه سامانه‌ها

در وضعیت پیچیده امروزی فقط سامان (نظام) و سازمانی که هوشمندی لازم را واجد باشد، توفیق نهادینه شدن و نهادسازی را خواهد داشت و سامان و سازمان‌های غیرهوشمند، امکانی برای بقا نخواهند یافت. سازمانی که بتواند به نیازهای زمان حال پاسخ دهد و برای آینده برنامه‌های متقن داشته باشد، سازمانی شایسته محسوب می‌شود. سپاه، سازمانی شایسته، متعالی، نهادی و جهادی است که بر اساس آموزه‌های صحیح مکتب اهل بیت پایه‌ریزی شده است.

سازمان نوین: سازمانی که از شکست و موفقیت‌های خود درس می‌آموزد، سازمانی یادگیرنده است. این مفهوم به ظرفیت یادگیری سازمان و کارکنانش از تجربیات گذشته‌شان اشاره دارد. در نتیجه سبب ارتقای دانش کارکنان برای حل مسائل پیش آمده در روند کاری می‌شود. این سازمان‌ها یادگرفتن با یکدیگر را به صورت جمعی، مستمر و بلندمدت تشویق می‌کنند. افزون بر اینکه با مراکز علمی ارتباط دارند، خود نیز دوره‌های آموزشی برگزار، و دانش و تخصص کارکنان خود را به روز می‌کنند. از ویژگی‌های اساسی سازمانی شایسته، در درجه نخست پابرجا بودن و یا پایدار بودن آن در گذر زمان است. سازمان دفاع نظامی در بیشتر کشورها از سه نیروی زمینی، هوایی و دریایی مرکب تشکیل می‌شود و با نیروی پلیس، که نقش امنیت داخلی را بر عهده دارد، تکمیل می‌شود، اما برخی کشورها بنا به ضرورت نیروهای هوافضا، نیروی دفاع هوایی، نیروی موشکی، نیروهای دفاع ساحلی یا تفنگداران دریایی و... را نیز تشکیل داده‌اند. در فضای مجازی نیز می‌توان از نیروهای نبرد سایبری، نبرد رسانه‌ای و... نام برد، اما سپاه فرمانظامی است و به سازمان‌دهی نوینی نیاز دارد.

شبکه سامانه‌های هوشمند: سازمان دانش‌محور، سامانه (سیستم) و زیرسامانه‌های هوشمند دارد و از مهم‌ترین ویژگی‌هایش ایجاد شبکه‌های هوشمند به‌هم متصل در هنگام ضرورت است و (مانند مرفوک هوشمند) پویایی و پیشروی در سرشت آن است. این پیشروی در گام دوم انقلاب زمانی تداوم می‌یابد که سازمان آینده‌نگر نیز باشد. همچنین این نظام به ارتباط، هدایت، نظارت (کنترل) و هماهنگی در مدیریت و فرماندهی اشاره دارد؛ از این‌رو از حساس‌ترین بخش‌های هر نظام است؛ مثلاً سامانه ارتباطی فرماندهی و کنترل.

۴-۲-۵. پیشرفت در نظام روشگانی و فرایندی

رهیافت‌های حکیمانه، حاصل سازوکارهای (مکانیزم‌های) منطقی‌اند. روش‌شناسی، بیانگر روش و شیوه و فرایند (پروسه) و فراگردهای (سیکل) معین حل مسئله، محیط‌شناسی و... است. امروزه روشگان (متدولوژی) دستیابی به پاسخ پرسش‌ها و مسائل و همچنین برون‌رفت از مشکلات اهمیت بسیاری دارد؛ به عبارتی دیگر، رهیافت‌شناسی، راهبردشناسی و نظام حل مسائل بسیار قانونمندتر از گذشته است. در صورت رعایت نکردن فرایند و سازوکارهای منطقی به پاسخ درست دست نخواهیم یافت، اما نکته مهم این است که آیا ما نیز برای حل مسائل خود باید از روشگان وارداتی تبعیت نماییم؟ مشکل این است که اکنون حتی روش تدوین راهبرد در مبدأ خود منسوخ شده، و روش‌های نوین نیز به‌خوبی منتقل نشده است. سپاه در گام دوم انقلاب برای نظام حل مسائل خود، گریزی ندارد که از روش‌های بومی بهره‌گیرد. این پیشرفت دستاورد بسیار بزرگی خواهد بود.

۴-۲-۶. پیشرفت در نظام ابزاری و فناوری

جهان شاهد تغییرات بسیار وسیعی در فناوری ابزار و ادوات نظامی و غیرنظامی است. امروزه، تغییرات بنیادی در فناوری ابزار و سامانه‌ها رخ داده، که انقلاب فناورانه نامیده می‌شود. این انقلاب به‌واسطه دانش ریزفناوری، زیست‌فناوری، دانش‌شناختی و هوشمندسازی خلق و در مواردی چون حسگرهای میکروالکترونیک، سامانه‌های کنترل خودکار و هدایت‌شونده دقیق و... نمودار شده است.

تحول در ابزارها و سامانه‌ها به شدت بهره‌وری، کارایی و اثربخشی را افزایش داده است. تجهیزاتی که کاربرد چندگانه و مشترک نظامی و غیرنظامی دارند، ابزارهای مفیدی‌اند که در آینده کاربرد و کارایی بیشتری خواهند داشت. همچنین تجهیزات با کاربرد چندگانه و مشترک نه فقط در پدافند و دفاع غیرعامل مؤثر است، بلکه دامنه دفاع غیرنظامی و پاسداری را گسترده‌تر می‌کند. نباید فقط به ادوات نظامی توجه کرد؛ زیرا به تسلیحات، تجهیزات، مهمات و تأسیسات محدود می‌شوند، بلکه توجه به سامانه‌ها (سیستم‌ها)، و به‌ویژه شیوه چیدمان، آرایش و آمایش سرزمینی آنها اهمیت وافر دارد. پیش‌بینی می‌شود تغییرات بعد شامل بالابردن توان سربازان، تولید مهمات دقیق‌تر و دوربرد، تسلیحات نامرئی و دقیق، حسگرهای پیشرفته، ارتباطات، سامانه‌های اطلاعاتی و بالابردن امکانات سازمان‌های جاسوسی، شبکه فرماندهی و کنترل هوشمند و... باشد که نشانه‌های آن از هم‌اکنون مشهود است.

۵. دستاورد و پیامدهای پژوهش

دستیابی و اثبات درست الگوی پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب اسلامی آن را در جایگاه نقشه و نموداری نوین به نمایش خواهد گذاشت. همچنین پهنای گسترده مفهوم و فرایند نهاد پاسداری را دستاوردی دانشی به جهانیان معرفی خواهد کرد.

۵-۱. دستاوردهای کلان الگو

از ویژگی‌های الگوی پیشرفت نهادهای پایداری، دفاع و پاسداری آن است که بر پایه اندیشه، دانش و فرهنگ بومی اسلامی و در راستای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و همچنین بیانیه مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب بنا شده است. الگویی که مسیر خودسازی، نهادسازی^۱ جامعه‌سازی و تمدن‌سازی را هموار می‌سازد و دنباله‌روی از آن، موجب پاسداری اثربخش از دستاوردهای نظام و انقلاب در گام دوم انقلاب اسلامی می‌شود. همچنین انتظار داریم، با این الگو مسیر رسیدن به دستاوردهایی مهمی چون سند نظام جامع پیشرفت در گام دوم انقلاب اسلامی و نقشه کلان پیشرفت جامعه نیز تسهیل شود.

1. Institution building.

۳-۵. دستاوردهای سازمانی الگو

عمل به این الگو، نخست سپاه را در جایگاه سازمانی پیش برنده و پیشگام در پیشرفت در سطح نظام مقدس جمهوری اسلامی معرفی خواهد نمود. سپس این موضوع سپاه را در جایگاه الگویی برای دیگر انقلاب‌ها در جهان، به‌ویژه در جهان اسلام نیز مطرح خواهد کرد. امام خامنه‌ای عجّل الله تعالی فرجه نگاهی موسع و ویژه به معنای پاسداری از انقلاب دارند و می‌فرمایند: «سپاه برای دفاع و پاسداری از انقلاب باید انعطاف داشته باشد؛ اقتضائاتش در هر زمان متفاوت است، اگر نتواند این تفاوت را درک کند، دفن می‌شود.» (بیانات رهبری، ۸۵/۹/۴)

این الگو می‌تواند دستاوردهای فراوانی برای سازمان سپاه داشته باشد. این دستاوردها در حقیقت پاسخی به برخی مسائل مهم و برون‌رفت از مشکلات گذشته است.

الف) دستاوردهای درون سازمانی

- تبیین حقیقت پاسداری: پاسخ به مسئله رابطه پاسداری و نظامی‌گری (نسبت دفاع نظامی و غیرنظامی)؛

- تبیین جایگاه پاسداری: پاسخ به مسئله رابطه پاسداری و انتظامی‌گری (نسبت دفاع نظامی و دفاع انتظامی)؛

- تبیین حوزه پاسداری: پاسخ به مسئله رابطه پاسداری و امنیت (پاسداری و امنیت در جامعه)؛

- تعیین جایگاه دانش پاسداری: پاسخ به مسئله جایگاه اندیشه، دانش و رهیافت‌های پاسداری؛

- تعیین ارکان پاسداری: پاسخ به مسئله تعمیم ارکان پنج‌گانه دفاع نظامی به ارکان پاسداری؛

- طراحی بهینه ساختار پاسداری: پاسخ به مسئله دو بخش صف و ستاد در ساختار سپاه؛

- طراحی بهینه سازمان پاسداری: پاسخ به مسئله سازمان سه نیرویی (زمینی، هوایی و دریایی)؛

- آرایش و بازاریابی سامان و سامانه‌ها: در معماری سپاه نوین، سنگین‌ترین سامان و

سامانه‌ها (نظام و سیستم) مانند نیروی انسانی، اطلاعات، عملیات، آماد، مردم‌پاری، ارتباطات، بازرسی، آموزش، پژوهش، فضای مجازی و... بازاریابی خواهند شد.

ب) دستاوردهای برون‌سازمانی

پیش‌تاز بودن سپاه در ایجاد تحول از آن‌الگویی موفق خواهد ساخت. همین موضوع موجب افزایش نقش و جایگاه آن در بدنه جامعه و نظام مقدس جمهوری اسلامی خواهد شد. مقام معظم رهبری داماد حوزه عمل و کارویژه (وظیفه) سپاه را فقط نظامی نمی‌دانند و می‌فرمایند: «عمل سپاه صرفاً نظامی نیست؛ عمل سپاه نظامی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی است.» (بیانات رهبری، ۱۳۸۰)

این موارد همگی با عنوان پاسداری انقلاب در زمره طیفی از دفاع پیش‌برنده، پایدار و هوشمند قرار دارند؛ از این رو به ژرفای مفهوم پاسداری پی می‌بریم. برخی دستاوردهای برون‌سازمانی این الگو عبارت‌اند از:

- افزایش نقش و جایگاه سپاه در جوامع جهانی، به‌ویژه جهان اسلام؛
- افزایش نقش و جایگاه سپاه در بدنه جامعه ملت ایران (براساس نیاز و درخواست مردم از سپاه)؛
- افزایش نقش و جایگاه سپاه در بدنه نظام (دولت، مجلس و قوه قضاییه)؛
- افزایش نقش و جایگاه سپاه در حوزه‌های اجتماع (اجتماع، فرهنگ، سیاست، اقتصاد، محیط‌زیست).

مثال: در حوزه اقتصاد و معیشت مردم (با تقویت سازوکارهای گروه‌های تعاونی - جهادی) معماری نهاد سپاه نوین حاصل این دستاوردها خواهد بود. چنین نهادی توانمندی شناسایی طیف گسترده چالش‌های نوین و هوشمند را دارد و با پاسخگویی به‌موقع و مناسب به قدرت بازدارندگی هوشمند دست خواهد یافت.

بازاندیشی در موضوعات طرح شده، موجب پیشرفت و دگرگونی‌های کلان و پایه‌ای در نهاد پاسداری و سازمان مکتبی سپاه خواهد شد. با توجه به فرمان‌های مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب اسلامی در این نوشتار تلاش شده است ریشه‌ها و اکاوی شوند و الگویی برای پیشرفت نهاد پاسداری در گام دوم انقلاب اسلامی مطرح شود. از دیگر کارکردهای این الگو آن است که می‌تواند مبنایی برای نظام جامع پیشرفت سپاه در گام دوم انقلاب اسلامی باشد.

سخن پایانی

دورنمای پیروزی در گام دوم انقلاب اسلامی پس از شهادت سرداران جبهه مقاومت شهید حاج قاسم سلیمانی، فرمانده نیروی قدس سپاه، و ابومهدی المهندس، فرمانده حشدالشعبی، از دو کشور ایران و عراق به نمایی نزدیک تبدیل شده است. همچنین زیر ضربه قرارگرفتن بی سابقه پایگاه‌های ارتش آمریکا برای نخستین بار پس از جنگ جهانی دوم، از حوادث شگفتی‌ساز قرن است و پیچ تاریخی بزرگی را در شکل‌گیری منطقه با اراده کشورهای منطقه به وجود آورده است. بررسی پیامد و تأثیرات این اقدام بر محاسبات در نظام‌های طرح‌ریزی و تهیه طرح‌های آمادگی کشور مؤثر خواهد بود و هم‌اکنون نیز پیامدهای ارزشمند آن مشاهده می‌شود. بی تردید، این موضوع بر پیشرفت نهادهای پاسداری، دفاع و پاسداری اثرهای شگرفی خواهد گذاشت.

کتابنامه

قرآن کریم.

آریانپور، عباس و منوچهر (۱۳۷۹). فرهنگ دانشگاهی انگلیسی. فارسی، تهران، امیرکبیر.
بوزان، باری (۱۳۷۹). امنیت ملی، دولت‌های مدرن و پست‌مدرن، در گفت‌وگویی با میزگرد
گفتمان امنیت ملی در تهران.

پولاک، کنت (۲۰۱۵). گزارش امنیت و نظم عمومی، برگردان مرکز رصد و بررسی راهبردی
اشراف سپاه، اندیشکده بروکینگز و شورای آتلانتیک.

تیم دان، جان بیلیس، استیو اسمیت (۲۰۰۱). جهانی شدن سیاست، روابط بین‌الملل، تهران،
ابرار معاصر، ج ۱، تهران.

چوبتاشان، فرزاد (۱۳۸۱). «امنیت و ناامنی از نگاه تئوری‌های امنیت»، روزنامه جام جم، ش ۷۶۴، ۵
دی.

حسن لو، خسرو (۱۳۹۵). «نظریه دفاع هوشمند در سپهر اندیشه‌های دفاعی»، فصلنامه علمی
پژوهشی مطالعات دفاعی استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی، تابستان ۹۵، ش ۶۳، ص
۴۷-۲۹.

حسینی خامنه‌ای داماد (امام خامنه‌ای) [بی تا]. سیدعلی، حدیث ولایت (مجموعه فرمایشات)،
تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

علی بابایی، غلامرضا (۱۳۷۷). فرهنگ روابط بین‌الملل، تهران، موسسه انتشارات وزارت امور
خارج.

معلوف، لوئیس (۱۳۷۹). المنجد الابدجوى، [بى جا]، انتشارات اسماعيليان.
موسوى خمينى علیه السلام (امام خمينى)، سيد روح الله [بى تا]. صحيفه نور.
وکیلی، حسينعلی (۱۳۸۸). فرهنگ فارسى به فارسى، تهران، انتشارات اقبال.

Frederic Wehrey, Jerrold D. Green, Brian Nichiporuk, Alireza Nader, Lydia Hansell, Rasool

Nafisi, S. R. Bohandy.

<http://www.Khamenei.com>.

The IRGC's Diverse Domestic Roles: Origins and Evolution(2009)-from www.rand.org